

Móra András

ADALÉKOK A GAZDASÁGFEJLESZTÉS
HATÉKONYSÁGÁNAK TANULMÁNYOZÁSÁHOZ
VAJDASÁGBAN

VAJDASÁG GAZDASÁGI FEJLŐDÉSÉNEK ÉS
IPAROSODÁSÁNAK FŐBB JELLEMZŐI

Tartományunk fejlődését messzeható történelmi, politikai és társadalmi-gazdasági események határozták meg. Mezei I.¹ szerint „Vajdaság háború utáni társadalmi-gazdasági fejlődését aligha értenénk meg a történelmi szemlélet és a még ma is érvényesülő hosszú lejárátú múltbeli tendenciák vizsgálata nélkül”. Az elért fejlődési szintről Mezei I. a következőket mondja: „Vajdaság gazdasági fejlettsége több mint két évszázaddal elmaradt Nyugat-Európa mögött. Minthogy azonban ez a lemaradás Jugoszlávia más területein még nagyobb volt, tartományunk az új Jugoszláviában a legfejlettebb területek sorába lépett.”²

Az első világháború utáni időszak vonatkozásában Vajdaság gazdasági helyzetéről M. Mirković a következőket állapítja meg: „Mai köztársaságaink területén egyaránt túltengett a nemzetgazdaságok agrárjellege... A foglalkozások összetétele szerint csupán Szlovéniában és Vajdaságban volt átlagon aluli a földművesek, és átlagon felüli a kis- és gyáripari alkalmazottak száma, míg Szerbiában, Macedóniában, Bosznia-Hercegovinában és Crna Gorában fordított aránymegoszlással találkozhattunk.”³

Az 1931. évi statisztikai adatok szerint Vajdaság 858 563 főnyi aktív lakosságából⁴ 593 713 személy, illetve 62% foglalkozott földműveléssel, jószágtenyésztéssel, erdészettel és halászattal, míg a kisipari műhelyek és a gyárak 130 203 embernek, azaz 15,2⁰/o-nak nyújtottak megélhetést (1. táblázat). Az ország többi területéhez viszonyítva mégis Vajdaság és Szlovénia foglalkoztatta a legtöbb embert a gazdaságnak ezekben az ágazataiban.⁵

A FOGLALKOZTATÁS 1931. ÉVI ARÁNYAI
A FŐBB FOGLALKOZÁSI ÁGAK SZERINT VAJDASÁGBAN ÉS
JUGOSZLÁVIÁBAN
(állami és magánszektor)

1. táblázat

FOGLALKOZÁSI ÁG	JUGOSZLÁVIA		VAJDASÁG		V. RÉSZ- ARÁNYA I-ban%
	létszám	%	létszám	%	
Földművelés, állattenyésztés, erdészet, bányászat	5 098 888	76,3	593 713	62,0	11,6
Gyár- és kisipar	717 002	10,7	130 203	15,2	18,2
Kereskedelem, bankok	272 349	4,1	49 176	5,7	18,1
Közszolgálatok, hadsereg és szabad fogl.	305 770	4,6	44 705	5,2	14,6
Egyéb fogl. (járadékosok, nyilván nem tartott foglal- kozásúak) és foglalkozás nélküliek	288 606	4,3	50 766	4,7	17,6
ÖSSZESEN	6 682 615	100,0	858 563	100,0	12,8
A lakosság száma	13 934 038 ²		1 624 158 ³		11,7

ADATFORRÁS: 1. M. Mirković: *Ekonomika historija Jugoslavije*. Informator, Zágráb, 1968. 205. és 308. oldal
2. St. évkönyv, Jugoszlávia. (JSÉ) 110. oldal
3. St. évkönyv, Vajdaság. (VSÉ) 20. oldal

A régi Jugoszlávia gyakorlatilag semmiféle iparosítási politikát nem folytatott, aminek következményei Vajdaság gazdaságában és gyárparában ma is megmutatkoznak. Jobbára csak élelmiszer- és szövőipari üzemek létesültek, s részint a fémfeldolgozás honosodott meg. M. Mirković a két háború közötti időszakot a következőképp jellemzi:

„Jugoszlávia iparosítását és iparpolitikáját az 1918 és 1941 közötti időszakban inkább a bányakincsek, az erdők, a mezőgazdasági területek és az ország népe által adott munkaerő kizsákmányolásának, valamint az ebből eredő egyéni gazdagodásnak a passzív szemlélése jellemezte, mintsem az iparosításnak mint a gazdasági fejlődés egyetlen emelőjének *aktív és teroszerű* irányítása... Mindezen felül Jugoszlávia 1918 és 1941 közötti gazdaságpolitikájában nehéz lenne olyan rendszerbeli intézkedéseket fölfedezni, amelyek az ipar fellendítését és a termelőerők gyarapodását szolgálhatták volna... Modhatni, hogy Jugoszlávia egész iparpolitikája akkortájt a következő elveket érvényesítette:

1. a hazai tőke szabad működése és a tőke általános védelme;
2. a külföldi tőke szabad működése, az állam együttműködése ezzel a tőkével, és a külföldi tőke általános védelme;
3. a hazai és külföldi eredetű ipari tőke különleges védelme a vámtarifák útján;
4. a hazai és a külföldi tőke közvetett védelme minden lehető eszközzel, köztük a vasúti díjszabással, az adórendszerrel és az állami vásárlásokkal.²⁶

A második világháborút követően jelentős eredmények születtek az öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok kiépítésében, a gazdaság növekedésében és a termelőerők fejlődésében csakúgy, mint a gazdaság és a társadalmi tevékenységek szerkezetének módosításában, valamint az életszínvonal emelkedésében. Egészében tekintve lendületes előrehaladásnak lehettünk tanúi, noha ingadozások is jelentkeztek. Az 1948—1952-es időszakban Vajdaság volt az egyetlen területe az országnak, ahol a termelés visszaesett. Ezt követően újra felélénkült a fejlődés, de Vajdaság viszonylagos lemaradását máig sem sikerült pótolni. A társadalmi termék gyarapodása az egész gazdaságban és külön a gyáriparban a 2. táblázat adatai szerint alakult.

2. táblázat

VAJDASÁG TÁRSADALMI TERMÉKÉNEK NÖVEKEDÉSI RÁTÁJA

(az 1966. évi árak szerint)

	1952—57.	1957—62.	1962—66.	1966—72.	1952—72
Össz gazdaság	14,6	6,1	9,6	4,7	8,4
Gyáripar	10,3	11,5	15,1	7,2	10,6

ADATFORRÁS: „VAJDASÁG SZAT a KSZ XIV. és XV. értekezlete között, 1968—1972.” Tartományi Statisztikai Intézet (TSI). Újvidék, 1973. 28. oldal.

Az utóbbi két ötéves tervidőszakban (1971—75. és 1976—80. között) az össz gazdaság társadalmi terméke évente átlagosan 7,1, illetve 5,8, míg a gyáriparé 9,1, illetve 7,1%-kal növekedett.

Mint láthatjuk, az össz gazdaságon belül a gyáripar előrehaladása nagyobb iramú volt, s ennek eredményeként nagyobb lett részaránya a gazdaság egészében. Ez egyúttal azt bizonyítja, hogy elsősorban a gyáripar adott lendületet az előrehaladásnak. Új kapacitások épültek ki, s néhány iparág hirtelen fellendült. Ide sorolható:

- a kőolaj- és földgázkitermelés, az olajfeldolgozás;
- a gépgyártás, a közlekedési eszközök, villamos gépek és készülékek előállítására;
- a vegyi termékek készítése;
- a papírgyártás és feldolgozás;
- az élelmicikkek előállítására.

A mezőgazdaságban ugyancsak figyelemre méltó eredményeket értünk el, nagy agráripari kombinátokat létesítettünk, a társadalmi szektor anyagilag megerősödött, a magánszektor pedig egyre szorosabban fűzte kapcsolatát a társadalmi gazdasággal. Nagy hozamokat takarítottunk be, s állandóan növekszik az ipari kultúrák vetésterülete.

Ezzel egyidejűleg jelentékenyen megváltozott az egész gazdaság szerkezete: (1) megnövekedett a gazdaság másodlagos szektorának részaránya

az elsődleges szektorral szemben; (2) fokozatosan erősödni kezdett a harmadlagos szektor (lásd a következő fejezetet).

Ezeket a változásokat szemlélteti az egy lakosra eső társadalmi termék növekedésének függvényében (3. táblázat) az 1. és a 2. ábra.

3. táblázat

VAJDASÁG FEJLŐDÉSÉNEK EGYES MUTATÓSZÁMAI

(1975-ös árak szerint)

	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Társadalmi össztermék (mill. din.)	23 275	33 096	40 921	56 338	73 940	93 064 ¹
Lakosság száma (000)	1 840	1 903	1 946	1 976	2 028 ²	2 065 ³
Lakosonkénti társadalmi termék (000 din.)	12 649	17 391	21 028	28 511	36 460	45 067

ADATFORRÁS: Tartományi Tervhivatal dokumentációja

MEGJEGYZÉS: 1) A forrásanyagban 218 700 áll az 1980. évi árak szerint.
2) 1981. évi összeírás szerint. 3) Becslés.

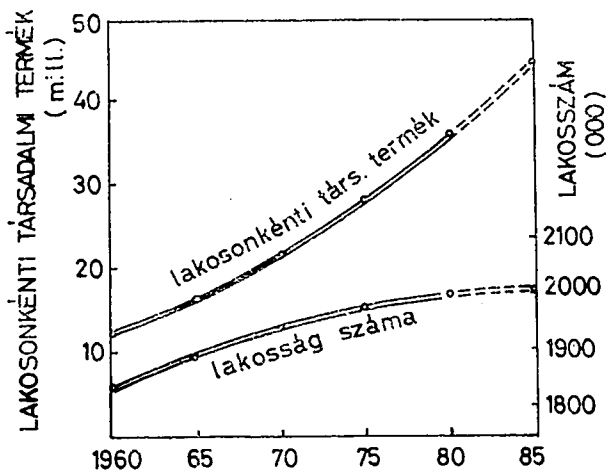
A háború utáni időszakban elért számottevő eredmények ellenére meg kell állapítani, hogy a fejlődés nem bizonyult eléggé hatékonynak, amit a későbbiekben a vonatkozó adatok elemzésével be is bizonyítunk.

Ha a társadalmi-gazdasági fejlődés alapvető céljainak és feladatainak összevetése érdekében elemezzük az 1966-tól 1980-ig terjedő három egymást követő középtávú tervidőszakokat, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy ezeket a célokat és feladatokat az eltelt 15 év alatt mindenkor az adott hazai és világgazdasági helyzet időszerű kérdéseinek áttekintése és figyelembe vétele alapján határozták meg, összhangban a megelőző fejlődés értékelésével és a célkitűzések egyeztetése végett folytatott tartományi viták eredményeivel. Ezeket az alapfeladatokat azonban ugyanakkor — kivéve a legutóbbi, 1976—1980-as időszakot — nem hozták összefüggésbe Vajdaság általános előrehaladásának hosszú lejáratú feladataival és stratégiai céljaival.

Összehasonlításként felvázoljuk az 1981—1985-ös tervidőszak fő céljait és feladatait, kiemelve, hogy ez az időszak a hosszú távú fejlesztés második részét képezi, mint ahogyan azt „Vajdaság SZAT 1985-ig terjedő hosszú távú fejlesztésének alapkonceptiói”-ban lefektettük.⁷ Ez a dokumentum a kiterjedt kutatások és nyilvános viták nyomán a következőkben határozta meg a távlati fejlesztés céljait:⁸

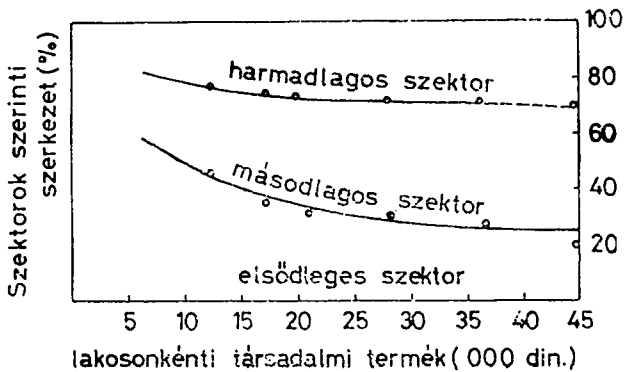
- (1) az öngazgatás és az öngazgatási szocialista viszonyok tovább fejlesztése;
- (2) az életszínvonal emelése;
- (3) a lakosság társadalmi-anyagi helyzetének javítása, és nagyobb fokú foglalkoztatás;

1. ábra — A lakosság számának és a társadalmi termék lakosonkénti értékének alakulása Vajdaságban (1960—1985)

ADATFORRÁS: a 3. táblázat adatai
MEGJEGYZÉS: az 1975-ös árak szerint

2. ábra: Vajdaság gazdaságának szerkezeti változásai a lakosonkénti társadalmi termék növekedésének függvényében

ADATFORRÁS: a 3. táblázat adatai

VAJDASÁG SZAT TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FEJLESZTÉSÉNEK

Sorszám	CÉLOK	1966—1970	1971—1975
1.	Társadalmi-gazdasági viszonyok	2. A szocialista társadalmi-gazdasági viszonyok továbbfejlesztése, a közvetlen termelők és a munkaszervezetek szerepének erősítése a társadalmi újratermelés folyamataiban	* * *
2.	A gazdaság stabilizálása	* * *	* * *
3.	Nemzetközi munkamegosztás	4. Erőteljesebb bekapcsolódás a nemzetközi árucserébe	* * *
4.	A fejlesztés üteme, a gazdaság szerkezete	3. A gazdaság és a közszolgálatok szilárdabb és összehangoltabb fejlesztése, a meglévő erőforrások erőteljesebb kiaknázása	1. A fejlesztés meggyorsítása és a viszonylagos lemaradás pótlása 2. A gazdaság szerkezetének megváltoztatása
5.	A társult munka gazdasági helyzete	* * *	3. Gazdaságzilárdítás és a mezőgazdasági termelés fellendítése, gazdasági helyzetének javítása
6.	Foglalkoztatás, termelékenység	* * *	4. A foglalkoztatás fokozása és a munkatermelékenység növelése
7.	Életszínvonal	1. A lakosság anyagi és kulturális életkörülményeinek állandó és szilárd növekedése	* * *
8.	Tudományos kutatómunka	* * *	* * *
9.	Általános honv. és társ. önvéd.	* * *	* * *
10.	Regionális fejlesztés	* * *	

ADATFORRÁS: VSZAT tervidőszakok szerinti fejlesztési tervei. VSZAT Hivatalos Lapjának 66/17., 72/6., 76/31. és 81/14. száma.

1976—1980	1981—1985
1. A szocialista öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok további kiépitése	1. A szocialista társadalmi-gazdasági viszonyok további erősítése
4. A gazdasági ténykedések stabilizálása, a szervezethez és az ügyviteli-műszaki együttműködés fokozása	2. A társadalmi újratermelés folyamatainak megszilárdítása
6. Hatékonyabb bekapcsolódás a nemzetközi munkamegosztás folyamataiba	3. A külgazdasági kapcsolatok erőteljesebb fejlesztése, különösen a fejlődő országok viszonylatában
3. A gazdasági aktivitás fokozása és a gazdaság szerkezetének módosítása	4. Stabil és lendületes előrehaladás a termelés fokozásával
* * *	5. A <i>társult munka</i> anyagi alapjának erősítése, jövedelmének, felhalmozásának és ifjútermelési képességének növelése
5. Nagyobb foglalkoztatottság és termelékenység	* * *
2. Az életszínvonal növekedése	6. Az életszínvonal növelése
7. A tudomány és a tudományos kutatómunka fejlesztése	* * *
9. A honvédelem, a biztonság és a társadalmi önv. erősítése	7. Az általános honvédelem és a társadalmi önvéd. fejlesztése
8. Regionális fejlesztés és az elmaradottabb <i>területek</i> gyorsabb fejlesztése	8. Arányosabb területi fejlesztés és a kevésbé fejlett <i>községek</i> gyorsabb előrehaladásának serkentése

MEGJEGYZÉS: Az egyes rovatokban jelzett sorszámok megfelelnek az adott időszakra kijelölt célok és feladatok eredeti sorrendjének.

- (4) a termelésfejlesztés fellendítése és a gazdaság szerkezetének módosítása;
- (5) a munka termelékenységének növelése, a szervezettség javítása és az ügyviteli-műszaki együttműködés kiterjesztése;
- (6) a tudomány gyorsabb fejlesztése és a technikai-technológiai vívmányok nagyobb mérvű alkalmazása;
- (7) regionális fejlesztés, városiasodás;
- (8) környezetvédelem;
- (9) az általános honvédelem, a társadalmi övédelem és a biztonság erősítése.

Az előző három és a jelenlegi tervidőszak főbb fejlesztési céljait és feladatait a 4. táblázat foglalja össze. A feladatok tartalma és meghatározási módja egyaránt változott, és a célok súlypontja is áthelyeződött (5. táblázat).

5. táblázat

A KIJELÖLT CÉLOK ÉS FELADATOK ÁTTEKINTÉSE

CÉL ÉS FELADAT	Hosszú távú terv			
	1966—70	1971—75	1976—80	1981—85
1. A társadalmi gazdasági viszonyok fejlesztése	+	—	+	+
2. Gazdaságzilárdítás	—	—	+	+
3. Nemzetközi munkamegosztás, külgazdasági kapcsolatok	+	—	+	+
4. Gazdaságszerkezet és a fejlődés fellendítése	+	+	+	+
5. A társult munka gazdasági helyzete	—	+	—	+
6. Foglalkoztatás és termelékenység	—	+	+	—
7. Életszínvonal	+	—	+	+
8. Tudományos kutatómunka	—	—	+	—
9. Ált. honvédelem és társadalmi önévédelem	—	—	+	+
10. Regionális fejlesztés	—	—	+	+

ADATFORRÁS: A 4. táblázat.

— csupán a mezőgazdaság vonatkozásában.

Milyen tanulságokat vonhatunk le ebből az összehasonlító elemzésből?

1. Az aránylag rugalmas társadalmi tervek, célok és feladatok kijelölésekor döntő fontosságú volt az adott társadalmi-gazdasági helyzet.

2. A távlati fejlesztés koncepciója lehetővé tette, hogy 1976 után a különböző fejlesztési célok és feladatok között nagyobb összhang jöjjön létre.

3. A gazdaság szerkezeti kérdéseire és a fejlesztés ütemére folyamatos figyelem összpontosult.

4. A célok és feladatok súlypontja idővel áttevődött a társadalmi-gazdasági viszonyok továbbfejlesztésére és a gazdaság megszilárdítására, valamint a külgazdasági kapcsolatok bővítésére.

5. A társult munka anyagi helyzetének erősítésére csak az utóbbi időszakban fordítunk kellő gondot — ellensúlyozásul a gazdaság fokozatos elszegényedésének, ami a felhalmozás és az újratermelési képesség csökkenéséhez vezetett.

6. Párhuzamosan a nemzetközi politikai helyzet kiéleződésével, az utóbbi időben egyre fontosabb feladattá vált a biztonság, az általános honvédelem és a társadalmi önvédelem erősítése.

6. táblázat

A GAZDASÁG ÁLLÓ- ÉS FORGÓESZKÖZEIRE FORDÍTOTT TÁRSADALMI BRUTTÓ BERUHÁZÁSOK SZERKEZETE VAJDASÁG SZAT 1971—1985. ÉVI KÖZÉPTÁVÚ TERVEI SZERINT

GAZDASÁGI ÁGAK	1971—75 árak: 1970		1976—80 árak: 1975		1981—85 árak: 1980
Álló- és forgóeszk. aránya	—		75:25		81:19
TÁRSADALMI ÖSSZGAZDASÁG	100,0		100,0		100,0
	terv	megval.	terv	megval.	tervezett
GYÁRIPAR	45,1	45,7	50,9	54,1	47,1
Villanyerő-gazdaság	(6,9)	14,0	(8,0)	6,5	18,2
Kőolaj- és földgázki-term.	(9,0)	9,3	(11,6)	9,2	17,2
Vegyipar	(9,8)	14,2	(10,0)	8,2	
Fémfeldolgozás	— ¹	—	(6,1)	8,6	6,5
Építőanyag-gyártás	(2,9)	9,5	(1,9)	3,8	— ³
Élelmiszeripar	— ¹	—	(13,3)	17,8	5,2
MEZŐGAZDASÁG	26,5	28,7	20,9	13,1	15,6 ⁴
ERDÉSZET	0,3	0,2	— ³	—	0,7 ⁶
ÉPÍTŐIPAR	2,5	3,6	2,7	5,2	— ³
KÖZLEKEDÉS	12,6	11,7	12,9	8,2	11,6
KERESKEDELEM ÉS VENDÉGLÁTÓ IPAR	11,1	7,9	— ³	—	— ³
KISIPAR	1,9	2,2	— ³	—	— ³
ELSŐBBSÉGET ÉLVEZŐ ÁGAK	nem meghatá- rozott ²		87,4%	80,7	75,0%
EGYÉB TEVÉKENYSÉGEK			12,6%	19,3	25,0%

ADATFORRÁS: VSZAT Hivatalos Lapja, 72/6., 76/31. és 81/14. szám.

MEGJEGYZÉS: ¹ A Hivatalos Lap 72/6. száma ezeket az adatokat nem közli.

² Vajdaság érdekeltsege különösen kifejezett a villanyerőművek és a közlekedési létesítmények építésében, továbbá az előrevívő ipari tevékenységek, a mezőgazdaság, a vízgazdálkodás és az általános érdekű gazdaságon kívüli háttérágazat fejlesztésében. Ezeknek részaránya a beruházások szerkezetében meghatározatlan.

³ Nem tartozik a kiemelt ágazatok közé.

⁴ Az élelmiszer- és vízgazdaság vonatkozásában.

⁵ Az adatok kizárólag az állóeszközökre vonatkoznak.

⁶ Csupán az egyes lombohullatókra értendő, mert a többi nem élvez elsőbbséget.

7. A regionális fejlesztés — mint egyik előfeltétele egész közösségünk egybehangolt előrehaladásának — 1976 óta vált kiemelt feladattá. Ez azt bizonyítja, hogy az újabb keletű tervdokumentumok már gazdasági szükségszerűségként kezelik a fejlesztési központok diszperzióját.

Az 1971—1985 közötti tervidőszakokban álló- és forgóeszközökre előirányzott társadalmi bruttó beruházások összehasonlító elemzéséből a következő megállapításokra juthatunk:

1. Az elsőbbséget élvező tevékenységek kijelölésekor állandóan szem előtt tartottuk a villanyerőművek, a vegyipar, a mezőgazdaság és az az élelmiszeripar, illetve az egész élelmiszer-gazdaság, valamint a közlekedés fejlesztésének elsőrendű fontosságát, de azzal, hogy a jelenlegi tervidőszakban — mindenekelőtt az élelmiszer-gazdaság és a fémipar fejlesztésének kárára — megháromszoroztuk a villanyáram-termelés fokozására fordítandó befektetéseket.

2. Az elsőbbség súlypontja tehát mindinkább az energetikára tevődik át, de egészében véve így is az iparban marad, csupán nagyobb lett a programok megállapodásos szelektálása.

3. Az építőipar és az építőanyag-gyártás többé nem élvez elsőbbséget, ami ugyancsak a fejlesztés irányának módosítására utal.

4. Az álló- és forgóeszközök tervezett aránya kedvezőtlen a forgóeszközökre nézve.

5. A kisipar, s ezzel együtt a kísérő ipari tevékenységek, tehát általában a kisüzemi gazdaság és külön a szolgáltató ipar, a harmadlagos szektor 1976 óta nem részesül kellő anyagi támogatásban.

A tervezett és megvalósított beruházások szerkezeti különbségeinek áttekintése után arról is meggyőződhetünk, hogy milyen arányú az energetikai, a vegyipari és a fémipari beruházások részesedése az ipari rendeltetésű össz beruházások szerkezetében. A 7. táblázat az erre vonatkozó adatokat tartalmazza, mégpedig az USA, az NSZK, Japán és Vajdaság vonatkozásában.

Ez a nemzetközi érvényű összehasonlítás a következőkre utal:

1. Az 1971—75-ös időszakban (a Villanyerő-gazdálkodási Közösség útján) igen jelentős eszközöket fordítottunk az erőművek fejlesztésére, míg a következő tervidőszakban ezek a beruházások nem voltak kielégítőek. A jelenlegi középtávú terv újra előtérbe helyezi a villanyerőművek építését, amit a tartomány gazdaságának megfelelő energiaellátottsága tesz szükségessé.

2. A vegyipari beruházások szintje a felsorolt ipari államokhoz viszonyítva magas, ami a vegyi alapanyagok gyártásának fejlesztésére vonatkozó tíz évvel ezelőtti elhatározásunk eredménye.

3. A fémipari ráfordítások viszonylag csekélyek a megvizsgált magasan fejlett államokéhoz képest, ami részint a nem kielégítő nyersanyag-ellátottság, részint pedig a fejlesztési irányvétel következménye.

Tanulmányunk további fejezeteiben a vajdasági ipar fejlesztésének és szerkezeti változásainak kérdéseit a fejlesztés hatékonysága szempontjából vesszük vizsgálat alá.

AZ ENERGETIKAI, VEGYIPARI ÉS FÉMIPARI BERUHÁZÁSOK RÉSZARÁNYA
AZ ÖSSZ IPARI BERUHÁZÁSOK SZERKEZETÉBEN

(Folyó árakon)

ORSZÁG	ÉV	A beruházások százalékaránya			
		Energ.	Vegyipar	Fémipar	Összesen
Amerikai Egyesült Államok	1965	22,6	8,4	22,6	53,6
	1970	28,0	7,3	21,5	56,8
	1975	28,0	8,7	17,8	54,5
Német Szövetségi Köztársaság	1965	17,6	12,7	27,0	57,3
	1970	15,4	13,5	31,8	60,7
	1975	26,9	11,8	25,5	64,2
Japán ¹	1965	17,1	14,1	21,4	52,6
	1970	11,5	12,8	29,0	53,3
	1975	13,7	12,3	27,9	53,9
Vajdaság ²	1971—75	30,6 ⁴	27,1	— ³	—
	1976—80	12,0 ⁴	15,2	15,9	43,1
	1981—85	38,6 ⁴	18,3	13,8	70,7

ADATFORRÁS: USA, NSZK és Japán vonatkozásában: „Bundesforschungsbericht”, Bonn 1975/V.; „Annual Survey of Manufactures” 1975; „Census of Manufactures” 1975. (Átvéve Kurenkov akadémikustól, lásd: IPARFEJLESZTÉS ÉS IPARPOLITIKA. KJK, Budapest, 1980. 87. old.) Vajdaságra vonatkozóan: a társadalmi tervekből vett adatok átszámításával.

MEGJEGYZÉS: ¹ Csupán a magántőke-befektetések figyelembevételével.

² A tervezettől eltérő megvalósítás szerkezete szerint

³ Hiányzanak az adatok.

⁴ Villanyerőművekre fordított beruházások.

VAJDASÁG GAZDASÁGI ÉS IPARI FEJLŐDÉSE

Tartományunk az elmúlt időszakban nagy figyelmet fordított az energia, az élelem és a nyersanyagtermelés erőteljes fejlesztésére, valamint a közlekedési infrastruktúra létrehozására, saját lehetőségeinek ésszerű kihasználásával. Az iparosításban, azok az ágazatok részesültek előnyben, amelyek nagyobb mértékben képesek alkalmazni a legkorszerűbb technikai-tehnológiai vívmányokat.

A beruházások különösen a kiemelt fontosságú tevékenységekben voltak tetemesek. Ennek nyomán azt vártuk, hogy növekedni fog a gazdasági szervezetek felhalmozása és újratermelési képessége, erőteljesebbé válik a munka- és eszköztársítás, s megsokasodnak a hazai és külföldi üzletfelek együttes beruházásai.

A gazdálkodás összetett körülmények között folyt. Számos örökölt problémával kellett megküzdeni: a gazdaság kedvezőtlen szerkezetével, az árakkal, a nagyfokú inflációval, az alacsony termelékenységgel, a társult munka anyagi alapjának vontatott ütemű erősödésével, s külön a

növekvő energiaárakkal, a világgazdaságot jellemző recessziós politikával, a megromlott cserefeltételekkel stb.

A kedvezőtlen világgazdasági helyzet ellenére Vajdaság eléggé sikeresen valósítja meg alapvető fejlesztési céljait, ami a társadalmi termék növekedésében, másfelől pedig a gazdaság másodlagos szektorának erősödésében és az elsődleges szektor visszaszorításában egyaránt megmutatkozik. A viszonylagos lemaradás túlhaladása jelenleg is folyamatban van.

Vajdaság társadalmi-gazdasági fejlesztésének egyik legjelentősebb célja — különösen 1966 óta — az iparfejlesztés és a szélesebb értelemben vett iparosítás, főleg az élelmiszer-gazdaságban. A gazdaság szerkezetében a gyáripar részaránya az 1960. évi 22,2%-ról 1980-ban már 32,1%-ra emelkedett.

Léteznek azonban kedvezőtlen tendenciák is, melyek közül a következők emelhetők ki:

- az alacsony felhalmozás és újratermelési képesség,
- a gazdálkodás hatékonyságának lassú növekedése vagy rosszabbodása,
- a fogyasztás minden formájának gyors emelkedése,
- a nem kielégítő részvétel a nemzetközi munkamegosztásban,
- az árak és a létfenntartási költségek emelkedése,
- a gazdasági mozgások stabilitásának hiánya.

Az egyik alapvető probléma, hogy a fogyasztás (általános, közös, személyi és beruházási egyaránt) mind kevésbé van összhangban a jövedelem alakulásával.

A beruházási tevékenységet bizonyos fogyatékoságok kísérték: általános jelenséggé vált a költségtervekben meghatározott értékek és a tervezett határidők túllépése, valamint az új létesítmények lassú aktivizálása, ami nagymértékben csökkentette a beruházások hatékonyságát.

A gazdasági mozgások kedvezőtlen irányzatai közé tartoztak a kínálat és a kereslet között megromlott arányok is.

A tartomány kivitelének nem megfelelő szerkezete és a külső országok határain felemelt akadályok sokasága egyre inkább megnehezíti mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeink, egyéb árucikkeink külföldi értékesítését, tovább rontva a behozatal és a kivitel arányát. Külön nagy nehézségeket okozott a behozatali kölaj és technológiai felszerelés hirtelen drágulása. A megélenkülő kereslet a hazai piacon szintén érdektelenséget keltett a kivitel iránt. A nem kielégítő árukiszállításnak elsősorban mégis az az oka, hogy túl lassan illeszkedünk be a nemzetközi munkamegosztásba, nem vagyunk versenyképesek, nem igyekszünk hosszú távú együttműködésre lépni külföldi üzletfeleinkkel, s végül a nehezítő körülmények közé tartozik a külkereskedelmi hálózat szervezetlensége is.

A gazdaság társadalmi szektorában és a gyáriparban elért 1979. évi eredményeket a 8. táblázat tartalmazza.⁹

8. táblázat

A GAZDASÁG TÁRSADALMI SZEKTORÁNAK ÉS
GYÁRIPARÁNAK EREDMÉNYEI 1979-BEN
(Tiszta ágazatok)

MUTATÓ	(Folyó áron, mill. din.)		
	Gazdaság	Gyáripár	Részarány %
1. Társadalmi bruttó termék	245 757	136 124	55,4
2. Anyagi költségek	140 445	95 162	67,8
3. Társadalmi termék (1)—(2)	105 312	40 962	38,9
4. Amortizáció	9 697	5 050	52,1
5. Nemzeti jövedelem (3)—(4)	95 615	35 912	37,6
6. Nettó személyi jövedelem	33 500	13 820	41,3
7. Többlettermék (5)—(6)	62 115	22 092	35,6
8. Aktív állóeszköz (beszerz. ár)	279 536	106 234	46,3
Aktív állóeszköz (mostani érték)	130 244	60 089	46,1
9. Felszerelés (beszerzési áron)	95 809	54 676	57,1
Felszerelés (mostani érték)	40 957	23 886	58,3

ADATFORRÁS: TSI Statisztikai közlönye. 87. szám, 1981 januárja.

A társult munka szervezeteiben foglalkoztatott dolgozók munka- és ügyviteli eredményeit a 9. táblázat foglalja magában.

9. táblázat

MUNKA- ÉS ÜGYVITELI EREDMÉNYEK
JUGOSZLÁVIA ÉS VAJDASÁG GAZDASÁGÁNAK ÉS
GYÁRIPARÁNAK TÁRSADALMI SZEKTORÁBAN 1979-BEN

MUTATÓ	Mérték- egység	GAZDASÁG		GYÁRIPAR	
		Jug.	Vajd.	Jug.	Vajd.
Dolgozónkénti jövedelem	000 din	192,2	196,1	192,9	192,3
Jövedelem az átlagosan felhasznált eszközkhöz képest	%	29,9	29,6	27,5	27,3
Dolgozónkénti tiszta jövedelem	000 din	137,9	143,8	132,3	135,8
Felhalmozás a jövedelemből	%	11,9	13,6	11,9	14,0
Felhalmozás a tiszta jövedelemből	%	16,6	18,6	17,3	19,8
Felhalmozás az átlagosan felhasznált eszközkhöz viszonyítva	%	3,6	4,0	3,3	3,8
Dolgozónkénti személyi jövedelem és közfogyasztási eszköz	000 din	119,2	120,7	115,7	115,4
Dolgozónkénti tiszta havi személyi jövedelem	000 din	5 981	5 828	5 802	5 579

ADATFORRÁS: Jugoszláv Statisztikai Évkönyv, 1980. 475. old.

A TERMELÉS A FOGLALKOZTATÁS, A TERMELÉKENYSÉG
ÉS A KAPACITÁSKIHASZNÁLÁS ALAKULÁSA
VAJDAŚAG GYÁRIPARÁBAN 1979-BEN AZ ELŐZŐ
ÉVHEZ VISZONYÍTVA

(1978=100)

	Tmsz-ek száma	Fogl. száma	Terme- lés ²	Foglal- koztatás ³	Termelé- kenység	Kapacitás- kihasznál. ¹
GYÁRIPAR — ÖSSZESEN	911	198 804	110,7	104,9	105,5	76,3
Villanyerő-termelés	18	2 859	111,6	107,2	104,1	98,6
Kőolaj- és földgáz- kitermelés	8	2 457	103,4	103,2	100,2	100,0
Olajszármazékok termelése	12	1 998	123,5	108,6	113,7	100,0
Vaskohászat	3	591	105,6	104,7	100,8	98,9
Színes fémek feldolgozása	1	481	105,3	97,9	107,6	75,8
Nemfémek ásványok feldolgozása	17	3 688	110,5	103,8	106,4	90,2
Fémfeldolgozás	108	24 262	112,0	107,6	104,1	62,9
Gépgyártás	32	10 347	107,7	103,2	104,4	57,6
Járműgyártás	27	9 528	111,1	103,9	106,9	50,5
Hajógyártás	8	2 574	160,2	102,6	156,1	36,8
Villamos gépek és készülékek	24	8 158	125,4	114,7	109,3	62,9
Vegyipari alapanyagok gyártása	26	5 222	103,5	121,6	85,1	87,7
Vegyipari termékek készítése	36	5 835	111,7	104,9	106,5	73,3
Kő-, kavics- és homokkitermelés	3	848	123,4	110,3	111,9	68,5
Építőanyag-gyártás	75	10 651	111,2	104,3	106,6	66,7
Fűrésztelepek, lemezgyártás	13	1 397	106,8	99,8	107,0	71,9
Bútorgyárak, fafeldolgozás	64	10 576	114,0	100,6	113,3	54,8
Papírgyártás és feldolgozás	13	2 838	113,5	102,9	110,3	87,4
Fonal- és szövetgyártás	41	9 898	108,5	95,2	114,0	87,2
Szövőipari késztermékek	94	22 864	109,9	101,4	108,4	78,5
Bőr- és szőrme- feldolgozás	4	1 113	111,7	121,8	91,7	65,4
Lábbeli- és bőrdíszműgyártás	34	8 919	104,8	99,8	105,0	50,0
Kaucsukfeldolgozás	6	1 127	112,8	101,8	110,8	76,7
Élelmiszeripar	143	35 528	105,0	105,8	99,2	84,5
Italgyártás	25	3 056	120,8	111,6	108,2	72,9
Takarmánygyártás	21	2 556	102,3	110,1	92,9	57,7
Dohánytermelés és feldolgozás	5	605	101,2	104,4	96,9	63,7
Nyomdaipar	38	5 124	106,1	103,7	102,3	64,0
Egyéb termékek gyártása	12	1 684	115,7	104,0	111,2	44,6

ADATFORRÁS: JSÉ, 80. 503. old.; TSI 81/64. és 81/101. számú közleménye; TTH XVII—311—4/81. számú dokumentációja.

¹ Az adatok 1978. végére vonatkoznak.

² A termelés indexe az ún. „tisztá ágazatok” helyzetét mutatja, míg a foglalkoztatottak számának indexét azok az ipari dolgozók adják, akiket egészében besorolunk a túlnyomórészt azonos tevékenységet folytató ágazatokba.

³ A termelékenységi index azt mutatja, hogy milyen arányban áll a termelés mennyisége a foglalkoztatottak számával.

Ha összehasonlítjuk Jugoszlávia és Vajdaság gazdaságának és gyáriparának ügyviteli eredményeit, arra a következtetésre jutunk, hogy Vajdaság ipara 1979-ben jobb eredményeket mutatott fel a hazai átlagnál a dolgozónkénti tiszta jövedelem tekintetében, s a jövedelem nagyobb részét fordította akkumulációra a személyi jövedelmek szerényebb növekedése mellett. Ez az elosztási politika valójában a vajdasági beruházási politika következménye, amely 1976 óta megköveteli, hogy a társadalmi termék nagyobb százalékát fordítsuk fejlesztésre a jugoszláv átlagnál. (Lásd még a 10. ábrát.)

Az előző, 1978. évhez képest az ipari termelés 10,7, a foglalkoztatás 4,9, a munkatermelékenység pedig 5,5%-kal emelkedett. Az üzemek termelőképességét azonban csak 76,3%-ban használták ki. Az erről szóló adatokat Vajdaság 29 ipari ágazatára vonatkozóan a 10. táblázat foglalja össze.

Vajdaság ipari fejlődésének kedvező eredményei a termelés lendületes növekedésében, a jelentős új és felül ítozt kapacitások üzembe helyezésében, és az újabb termékek gyártásának elsajátításában mutatkoznak meg. A termelési irányvételben fordulópontot jelent az áruválaszték korszerűsítése, az újabb termékek gyártása, a magasabb fokú finalizáció és a termékek minőségének javítása.¹⁰

A mezőgazdaság döntő fölénye az elmúlt időszakban nagyrészt meghatározta Vajdaság gazdasági szerkezetét; a háttérágazatok, a szállítás és a tudományos kutatómunka jobbjára a mezőgazdaság érdekeit szolgálta. Az iparosítás azonban, ami egyik stratégiai célpontját képezi a tartomány előrehaladásának, meggyorsította a vegyipari anyagok, továbbá a technológiai felszerelés és gépek gyártásának fejlődését, valamint az építőipar fellendülését, s hozzájárult ezeknek a tevékenységeknek és ágazatoknak a korszerűsítéséhez. Ily módon az iparosítás előmozdította a gyártmányfejlesztés fokozását és az ipari termelés technológiájának tökéletesítését. A magasabb technikai-technológiai szintű felszerelés alkalmazása magával vonta az élelmiszer-, a vegyi és néhány más iparág korszerűsödését. Az ipari termelés magasabb szintű szervezettsége kedvezően hatott több más tevékenységre is, s e tényezők egyre erőteljesebb együtthatása nyomán magasabb lett az egész gazdaság technikai-technológiai színvonala.

Az iparosítás folyamata ilyenformán tágabb értelemben is hordozója lett a fejlődésnek, rányomta bélyegét az egész fejlődésre. E szerkezeti változásokban a tudomány is jelentős szerepet töltött be. Hozzájárulásával és a tartomány káderpotenciáljának kiaknázásával az iparosítás egészében átalakította a termelés szerkezetét és a társadalmi munkamegosztást.

Mégis jogos a kérdés: Az elért eredmények ellenére, vajon eléggé hatékony volt-e Vajdaság fejlődése? Az 1971—75-ös időszakban a gazdaság társadalmi termékének növekedési ütemét 8%-osra terveztük (7,1%-ot értünk el), az iparban pedig 9%-osra (s 9,1%-ot valósítottunk meg); a foglalkoztatás az előirányzott 2,5 helyett 3,5%-kal növekedett, míg a munka termelékenységében a tervezett 5,7 helyett csak 3,6%-os emelkedést értünk el. A következő, 1976—80-as tervidőszakban a társadalmi terméknek 7,1%-kal kellett volna növekednie, de csak 5,8%-ot sikerült elérni, s az ipari termelés is csupán 7,1%-kal lett nagyobb a várt 9%- helyett. A foglalkoztatás a társadalmi szektorban nem 3,5, hanem csak 3,1%-kal emelkedett, míg a termelékenység az előirányzott 4,4 helyett mindössze 2,2%-kal fokozódott. Ezek szerint a társadalmi termék és a termelékenység növelése terén csak részben sikerült valóra váltani a kijelölt feladatokat. Ez az egyik oka annak, hogy a társadalmi fejlődés következő tervidőszakára már szerényebb célokat tűztünk magunk elé (11. táblázat).

11. táblázat

A TÁRSADALMI TERMÉK, A FOGLALKOZTATÁS ÉS A TERMELÉKENYSÉG
NÖVEKEDÉSÉNEK ÁTLAGOS RÁTÁJA A GAZDASÁG ÉS AZ IPAR
TÁRSADALMI SZÉKTORÁBAN 1971 ÉS 1985 KÖZÖTT
A JSZSZK ÉS VSZAT TERÜLETÉN

(növekedési %)

		Társadalmi termék		Foglalkoztatás		Termelékenység		A termelékenység része a termék növekedésében	
		Gazd. Ipar		Gazd. Ipar		Gazd. Ipar		Gazd. Ipar	
J									
SZ	1971—75 (megv.)	6,5	7,9	4,4	4,9	2,2	2,9	34	37
SZ	1976—80 (megv.)	6,2	6,8	4,0	3,5	2,2	3,2	35	47
K									
V	1971—75 (megv.)	7,1	9,1	3,5	4,8	3,6	4,2	51	46
SZ	1976—80 (megv.)	5,8	7,1	3,1	3,5	2,6	3,4	45	48
A	1981—85 (terv)	4,9	5,2	2,8	2,9	2,0	2,2	41	42
T									

ADATFORRÁS: A 12. táblázat.

A TÁRSADALMI ÚJRATERMELÉS HATÉKONYSÁGA

Az 1970-től 1980-ig terjedő tizenegy éves időszakban a társadalmi termék növekedésének rátája, meglepően nagy amplitudójú ingadozásokkal, csökkenő irányzatot mutatott (3. ábra és 12. táblázat).

A lineáris trend matematikai kifejezéséhez a következő képletet használjuk:

$$y = a_0 + a_1x$$

melyben $a_0 = y = \frac{\Sigma y}{n}$; $a_1 = \frac{\Sigma xy}{\Sigma x^2}$, $y = a$ társadalmi termék évenkénti növekedésének rátája a gazdaságban, ill. iparban; $x =$ az évek száma (1970-től 1980-ig).

Így jutunk el a következő egyenletekhez:

— Jugoszlávia gazdasága társadalmi termékének alakulása:

$$y = 6,50 - 0,27 x;$$

— Vajdaság gazdasága társadalmi termékének alakulása:

$$y = 6,15 - 0,09 x;$$

— Jugoszlávia ipari társadalmi termékének alakulása:

$$y = 7,45 - 0,30 x;$$

— Vajdaság ipari társadalmi termékének alakulása pedig:

$$y = 8,12 - 0,26 x.$$

12. táblázat

A TÁRSADALMI TERMÉK, A FOGLALKOZTATÁS ÉS A TERMELEKENYSÉG NÖVEKEDÉSI RÁTÁI JUGOSZLÁVIA ÉS VAJDASÁG TÁRSADALMI SEKTORÁNAK GAZDASÁGÁBAN ÉS IPARÁBAN 1970-TŐL 1980-IG

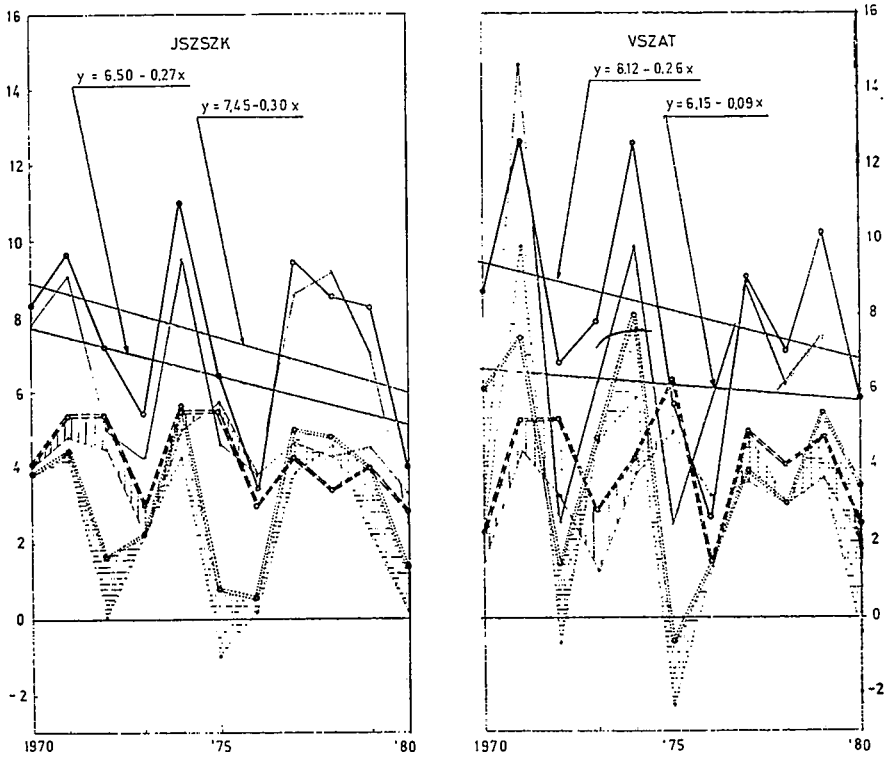
(1972. évi árakon)

ÉV	Társadalmi term.		Foglalkoztatás		Termelékenység		Term. része a TT növekedésben	
	Gazd.	Ipar	Gazd.	Ipar	Gazd.	Ipar	Gazd.	Ipar
a) JSZSZK								
1970	7,8	8,2	3,9	4,0	3,8	4,0	49	49
71	9,1	9,7	4,8	5,3	4,1	4,2	45	43
72	5,0	7,2	4,5	5,4	0,5	1,7	10	24
73	4,3	5,4	2,1	3,0	2,2	2,3	51	43
74	9,5	11,0	5,0	5,4	4,3	5,3	45	48
75	4,6	6,4	5,6	5,4	-1,0	0,9	-18	14
76	3,8	3,6	3,3	3,0	0,5	0,6	13	17
77	8,6	9,5	4,5	4,3	3,9	5,0	45	53
78	9,1	8,6	4,3	3,5	4,6	4,9	51	57
79	7,1	8,2	4,5	4,0	2,5	4,0	35	49
80	2,6	4,1	3,3	2,8	-0,7	1,3	-27	32
b) VAJDASÁG SZAT								
1970	3,1	8,3	1,5	2,2	1,6	6,0	52	72
71	14,6	12,9	4,4	5,2	9,8	7,3	67	57
72	2,5	6,7	3,2	5,2	-0,7	1,4	-28	21
73	6,3	7,8	1,1	2,9	5,1	4,8	81	62
74	9,8	12,5	3,8	4,2	5,8	8,0	59	64
75	2,5	5,7	4,9	6,3	-2,3	-0,6	-92	-11
76	4,8	2,8	3,2	1,5	1,6	1,3	33	46
77	8,8	9,0	3,6	4,9	5,0	3,9	57	43
78	6,1	7,1	3,0	3,9	3,0	3,1	49	44
79	7,4	10,6	3,7	4,9	3,6	5,4	49	51
80	1,8	5,9	2,0	2,4	-0,2	3,4	-11	58

ADATFORRÁS: Kiszámítva a JSÉ, 1980. évi száma, 124., 154. és 436. oldalán, a VSE 1979 évi száma 37. oldalán közölt adatok és a TSI nyilván-tartott adatai alapján.

A növekedési változásokat és trendeket a 3. ábrán szemléltetjük.

3. ábra: A társadalmi termék, a foglalkoztatás és a termelékenység növekedési rátái Jugoszlávia és Vajdaság gazdaságában és iparában 1970-től 1980-ig.

ADATFORRÁS: A 12. táblázat

JELMAGYARÁZAT : — a gazdaság társadalmi terméke
 - - az ipar társadalmi terméke
 - - a gazdaság foglalkoztatottjai
 - - az ipar foglalkoztatottjai
 a gazdaság termelékenysége
 az ipar termelékenysége

A növekedési változások és irányzatok a következőkre utalnak:

— Vajdaságban a gazdaság társadalmi termékének 11 éves átlagos növekedési rátája *alacsonyabb* az országosnál, de *lassúbb* a csökkenés trendje;

— Vajdaságban az ipar társadalmi termékének átlagos növekedési rátája *magasabb* a jugoszláv átlagrátnál, és a csökkenés trendje is *lassúbb*; ezt kedvező jelnek kell tekintenünk, mert arra utal, hogy az iparban fennáll a viszonylagos lemaradás túlhaladásának kedvező folyamata.

A FORGÓESZKÖZÖK KIHASZNÁLÁSÁNAK HATÉKONYSÁGA

A gazdálkodási eredmények alakulásának egyes mutatószámai, amelyek közvetett vagy közvetlen kapcsolatban állnak az újratermeléssel, illetve az élő és tárgyiasult munka hatékonyságával, különböző irányzatokról árulkodnak. Ezeknek tanulmányozásával felfedhetjük a belső tartalékokat, és rámutathatunk a hatékonyság növelésének útjaira.

13. táblázat

AZ ÖSSZBEVÉTEL ÉS AZ ÁTLAGOSAN HASZNÁLT FORGÓESZKÖZÖK ARÁNYVÁLTOZÁSAI (A MEGTÉRÜLÉS Koefficiensei) A Gazdaságban és az Iparban

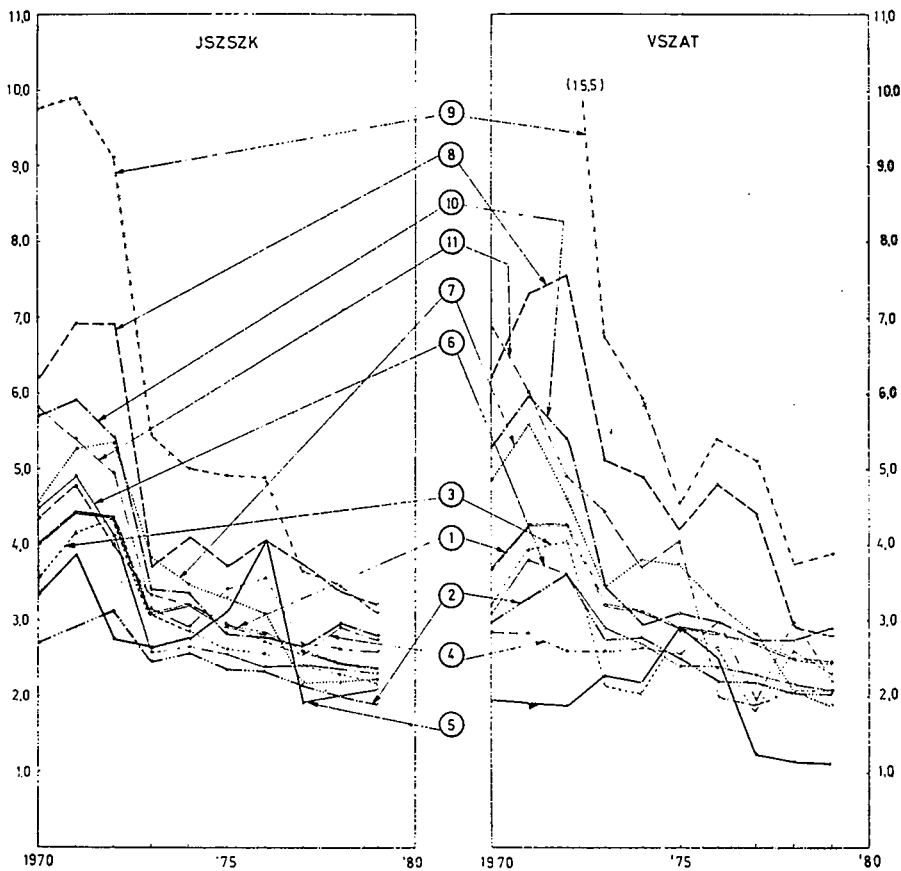
Tevékenység, ágazat	1971—1975				1976—1979			
	Min	Max	δ	$\bar{\delta}$	Min	Max	δ	$\bar{\delta}$
JUGOSZLAVIA								
GAZDASÁG	2,9	4,4	1,5	3,5	2,3	2,9	0,6	2,5
MEZŐGAZDASÁG	2,6	4,3	1,7	3,4	2,2	2,6	0,4	2,4
ÉPÍTŐIPAR	2,5	4,9	2,4	3,4	2,3	2,4	0,1	2,4
KERESKEDELEM	3,7	6,9	3,2	5,1	3,3	4,0	0,7	3,6
GYÁRIPAR	2,3	3,1	0,8	2,9	1,9	2,3	0,4	2,1
Villanyerőművek	3,0	4,5	1,5	3,9	1,3	2,9	1,6	1,8
Kőolaj és földgáz	2,8	8,0	5,2	4,3	2,4	3,2	0,8	2,8
Fémfeldolgozás	1,8	2,5	0,7	2,2	1,8	2,3	0,5	2,0
Vegyipar	2,1	2,6	0,5	2,3	1,6	1,9	0,3	1,8
Építőanyag-gyártás	2,6	3,9	1,9	3,3	2,2	2,7	0,5	2,5
Szövőipar	2,0	2,7	0,7	2,3	1,9	2,0	0,1	2,0
Élelmiszeripar	2,8	4,7	1,9	3,7	2,6	3,0	0,4	2,8
VAJDASÁG								
GAZDASÁG	2,9	4,3	1,4	3,6	2,4	2,8	0,4	2,6
MEZŐGAZDASÁG	2,5	3,8	1,3	3,1	2,0	2,4	0,4	2,2
ÉPÍTŐIPAR	2,1	4,0	1,9	3,0	2,0	2,9	0,9	2,5
KERESKEDELEM	4,1	7,5	3,4	5,8	3,8	4,7	0,9	4,2
GYÁRIPAR	2,5	3,6	1,1	3,0	2,0	2,3	0,3	2,2
Villanyerőművek	6,1	8,0	1,9	7,4	1,6	3,6	2,0	2,3
Kőolaj és földgáz	2,3	8,4	6,1	5,1	2,0	3,3	1,3	2,5
Fémfeldolgozás	1,7	2,4	0,7	2,0	1,6	1,8	0,2	1,7
Vegyipar	2,0	3,0	1,0	2,4	1,1	1,9	0,8	1,6
Építőanyag-gyártás	2,3	3,5	1,2	2,9	2,8	3,6	0,8	3,1
Szövőipar	1,9	2,8	0,9	2,4	1,7	2,0	0,3	1,9
Élelmiszeripar	2,9	4,2	1,3	3,5	2,3	2,8	0,5	2,5

ADATFORRÁS: Vajdaság TKSZ adatainak feldolgozásával.

Ilyen szempontból mindenekelőtt a forgóeszközök kihasználását vesszük tüzetes vizsgálat alá.

A megtérülés koefficiense — amely azt mutatja, hogy milyen arányban áll az összbevétel az átlagosan használt forgóeszközökkel — az utóbbi tízéves időszakban csökkenő irányzatot mutatott. Ez mind a jugoszláv,

4. ábra: Az összbevétel és az átlagosan használt forgóeszközök arányváltozásai — a megtérülés koefficiensei — az 1971–79-es időszakban (tevékenységi területek szerint) 4. ábra kliše

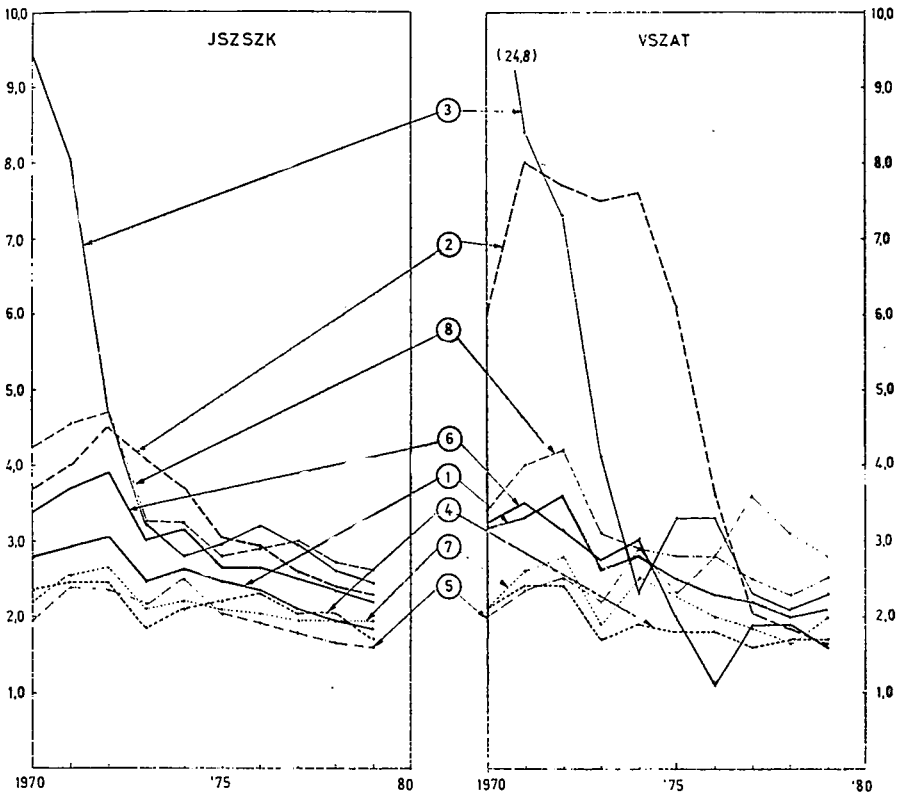
ADATFORRÁS: Vajdaság TKSZ okmánytára.

JELMAGYARÁZAT: 1 — öszsgazdaság, 2 — gyáripár és bányászat, — 3 — mezőgazdaság és halászat, 4 — erdészlet, 5 — vízgazdálkodás, 6 — építőipár, 7 — közlekedés, 8 — kereskedelem, 9 — vendéglátóipár és vendégforgalom, 10 — kisipár, 11 — lakásgazdálkodás és közművek.

mind a vajdasági gazdaságra és iparra egyaránt vonatkozik (13. táblázat, 4. és 5. ábra). A forgóeszközök kihasználásának hatékonysága tehát állandóan mérséklődik, ami külön is nagy gondot okoz, hiszen a munkaszervezetek általában nem rendelkeznek kielégítő forgóalappal. Másrészt azonban épp ezen a téren kínálkozik legnagyobb lehetőség a pénzeszközök gazdaságosabb kihasználására, amivel számottevően javítani lehetne a gazdálkodás hatékonyságán.

A megtérülés koefficiensét — mint a gazdálkodás hatékonyságának

5. ábra: Az összebevétel és az átlagosan használt forgóeszközök arányváltozásai — a megtérülés koefficiensei — az 1970—79-es időszakban (az ipari ágazatok szerint)

ADATFORRÁS: VAJDASÁG TKSZ okmánytára.

JELMAGYARÁZAT: 1 — gyáripar, 2 — villanyerő-termelés, 3 — kőolaj és földgáz, 4 — fémfeldolgozás, 5 — vegyipar, 6 — építőanyag-gyártás, 7 — szővőipar, 8 — élelmiszeripar (együttesen az ital- és takarmánygyártással).

egyik parciális mutatószámát — a következő képlet alapján számítjuk ki:

$$n_3 = \frac{\bar{O}B}{FE} \cdot 100$$

s ezek szerint alakulásának lineáris trendjét a következő egyenlettel fejezhetjük ki:

— Jugoszlávia gazdaságában: $y = 3,20 - 0,23 x$

— Vajdaság gazdaságában: $y = 3,20 - 0,25 x$

— Jugoszlávia iparában: $y = 2,45 - 0,12 x$

— Vajdaság iparában: $y = 2,65 - 0,15 x$

A forgóeszközök használatának hatékonyságát elemezve a következő megállapításokra jutunk:

— a gazdaságban és az iparban egyaránt folyamatosan csökken a megtérülés koefficiense, s Vajdaságban ez az irányzat *erőteljesebb*, viszont a tartomány iparának megtérülési koefficiense nagyobb az országos átlagnál;

— a szemlélt valamennyi ipari ágazatban fokozatosan kiegyenlítődnek a forgóeszközök használatának feltételei, kivéve az építőanyaggyártást ($\delta 76-79 < 71-75$);

— egyedül az építőanyaggyártásban sikerült a megtérülés átlagkoefficiensét megnövelni az előző időszakhoz képest (2,9-ről 3,1-re).

A MUNKA TERMELÉKENYSÉGE

A társadalmi munka termelékenységének növekedési rátája (amelynek mércéje az egy dolgozóra eső társadalmi termék) az utóbbi egy évtized alatt Vajdaság gazdaságában és gyáriparában egyaránt csökkenő irányzatot mutat (12. táblázat és 3. ábra).

A munkatermelékenység alakulásának lineáris trendjét matematikailag a következőképpen fejezhetjük ki az 1970—80-as évszakra vonatkozóan:

— Jugoszlávia gazdaságában: $y = 2,25 - 0,15x$

— Vajdaság gazdaságában: $y = 2,94 - 0,25x$

— Jugoszlávia iparában: $y = 3,11 - 0,36x$

— Vajdaság iparában: $y = 4,00 - 0,22x$

Tartományunk gazdaságában és iparában a termelékenység növekedési rátája *magasabb* a jugoszláv átlagnál, de a változás trendje egyaránt *csökkenő*; Vajdaság gazdaságában ez *meredekebb*, iparában pedig *kevésbé meredek*, mint az országos átlag.

A termelékenység növekedési rátája évenként rendkívül ingadozó:

— Vajdaság gazdaságában a minimum: $-2,3$, a maximum pedig $9,8\%$;

— Vajdaság iparában viszont a minimum: $-0,6$, a maximum pedig: $8,0$;

s ezenfölül a növekedési rátának negatív a trendje (11. táblázat):

— a gazdaságban $3,6$ -ról $2,6\%$ -ra esett vissza (1971—75);

— az iparban pedig $4,2$ -ről $3,4\%$ -ra (1976—80).

Az 1981—85-ös évszakra az előzőnél *alacsonyabb szintű* növekedési ütemet vettünk *terve*:

— Vajdaság gazdaságában csak $2,0\%$ -ot,

— Vajdaság iparában pedig $2,2\%$ -ot.

A munka termelékenységének ilyen alakulása még inkább rontja a gazdálkodás hatékonyságát a gazdaságban és az iparban, s ezért a tartomány 1981—85-ös társadalmi tervének ezzel a tételével vitába lehetne szállni.

Vajdaságban a munka termelékenységének alakulását még nem elemeztük átfogóan. Meg kell jegyeznünk, hogy már a termelékenység tartalmára és lényegére is különbözőképpen tekintünk. S. Han megállapítja: „Baj, hogy a termelékenység lényegéről nem egyeztettük össze nézetein-

ket, s hogy maga a fogalom is pontatlan. Amíg egyesek úgy vélik, hogy a termelékenység a termékmennyiség és a ráfordított élő munkamennyiség hányadosa adja meg (pl. három pár lábbeli nyolcórás munkával), addig mások azt a nézetet vallják, hogy az elhasznált munkamennyiségben az *eleven és holt* munkát egyaránt be kell számítani. Valójában egyik és a másik vélemény is helyes, csak az a nem jó, hogy mindkét fogalmat ugyanazzal az elnevezéssel jelezzük. Valószínűleg helyesebb lenne az előbbi fogalmat az 'élő munka termelékenységének', az utóbbit pedig esetleg a 'munka globális termelékenységének' nevezni, mivel sok pontatlanságnak, félreértésnek és vitának elejét vehetnénk. Annyi bizonyos, hogy a mérnököt, a termelési folyamatok szervezőjét inkább az eleven munka termelékenysége érdekli, míg a közgazdász számára inkább a munka globális termelékenysége a fontos, mert ez a fogalom így magában foglalná a nyersanyagok, az energia, a szerszámok és a gépek használatának hatékonyságát is."¹¹

L. Kun is foglalkozik ezzel a kérdéssel: „... a megelőző, részleges vizsgálatokkal nem sikerült tisztázni bizonyos jelenségeket és folyamatokat, például azt, hogy milyen hatással vannak a gazdaság és az ipar szerkezetváltozásai a termelékenység színvonalára, továbbá hogy miért emelkedik gyorsabban a termelékenység a mezőgazdaságban, mint az iparban, vagy hogy miért lassul a termelékenység növekedése a kiemelt ipari ágazatokban... Megfigyelhetjük, hogy Vajdaság SZAT iparában, a JSZSZK iparában és minden vidékünk iparában szüntelenül csökken a termelékenység átlagrátája, ami 1975-ben kulminált... Olyan következtetésre jutottunk, hogy a termelékenység alakulására nem a társadalmi tényezők, hanem a műszaki és a szervezési szubjektív tényezők hatottak kedvezőtlenül (kiváltképpen az előreívő ipari ágazatokban) ...”¹²

A munka termelékenységének nem kielégítő emelkedése egyik legfőbb oka Vajdaság gazdaságában a fejlesztés *nem elégséges hatékonyságának*, a nem eléggé ésszerű termelésnek és a termelési költségek nagyarányú növekedésének. Ennek következményei közé tartozik az is, hogy nem vagyunk versenyképesek a külföldi piacon.

ENERGETIKAI HATÉKONYSÁG

Tekintettel az energiafogyasztás rendkívüli jelentőségére (mind a rendelkezésre álló erőforrások, mind az árak szempontjából), az energetikai hatékonyságot több vonatkozásában is érdemes szemügyre vennünk. Mindenekelőtt néhány jellemző adat (14. táblázat és 6. ábra).

A villanyáram fogyasztása az iparban az utóbbi egy évtized alatt 2 indexponttal gyorsabban növekedett az ipari termelés fokozódásának üteménél, habár az energiaigényes ipari ágazatok részaránya az össztermelésben csökkent (lásd a 14. táblázat adatait). Első pillantásra ebben ellentmondást láthatunk, pedig valójában az energiafogyasztás alacsony hatékonyságáról van szó, ezenkívül számottevő új alapanyaggyártó ka-

A GAZDASÁG TÁRSADALMI TERMÉKÉNEK, A GYÁRIPAR TERMELÉSÉNEK ÉS AZ ELEKTROMOS ENERGIA IPARI FOGYASZTÁSÁNAK* NÖVEKEDÉSI RÁTÁI VAJDASÁGBAN

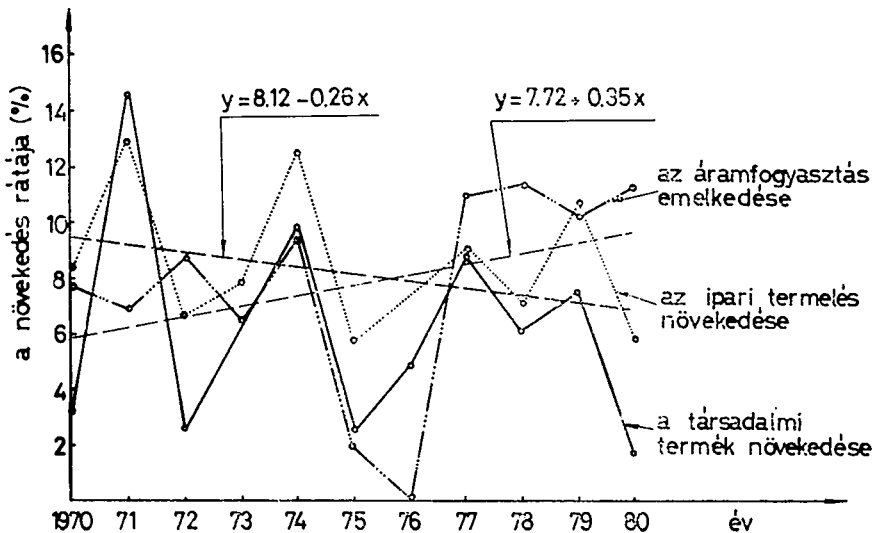
(%-arányban)

ÉV	A gazdaság társadalmi terméke	Ipari termelés	Az elektromos áram fogyasztása
1970	3,1	8,3	7,7
71	14,6	12,9	6,9
72	2,5	6,7	8,7
73	6,3	7,8	6,5
74	9,8	12,5	9,5
75	2,5	5,7	2,0
1976	4,8	2,8	0
77	8,8	9,0	10,9
78	6,1	7,1	11,2
79	7,4	10,6	10,2
80	1,8	5,9	11,3
1971/75	7,1	9,1	6,7
1976/80	5,8	7,1	8,7

ADATFORRÁS: A 12. táblázat és a PKES okmánytára.

* Az elektromos energia ipari fogyasztásának aránya az összfogyasztáshoz képest 1970-ben 51,2, 1980-ban 42%₀ volt.

6. ábra: A társadalmi termék, az ipari termelés és az ipari áramfogyasztás növekedésének alakulása Vajdaságban 1970 és 1970 között

pacítások is felépültek, amelyek rendkívül energiaigényesek (cementgyárak, kerámiagyárak, kőolajfinomítók), de amelyeknek kedvező hatása még nem mutatkozik meg az össztermelés alakulásában.

Az ipari termelés alakulásának lineáris trendjét az előbbieken matematikailag már meghatároztuk ($y = 8,12 - 0,26x$) míg a tartomány ipari áramfogyasztásának lineáris trendjét a következő egyenlőség fejezi ki:

$$y = 7,72 + 0,35x$$

Nyilvánvaló, hogy ez a nagyfokú eltérés a trendek tekintetében nem maradhat fenn sokáig, s épp ezért ezen a téren gyökeres változásokra kell számítanunk.

Vajdaság bruttó energiafogyasztása¹³ (kőolaj, földgáz, szén, villamos energia) tekintetében az 1981—1985. évi társadalmi terv azt irányozza elő, hogy az összgazdaság társadalmi termékének 4,6%-os tervezett növekedése mellett az áramfogyasztás évente 7,8%-kal emelkedne, ami 3,2 indexponttal magasabb lenne a társadalmi termék növekedési rátájánál.

Ez esetben a mutatószám így alakulna:

$$e = \frac{\text{áramfogyasztás növ. rátája}}{\text{társadalmi termék növekedési rátája}} = \text{energetikai rugalmasság ko-}$$

$$\text{efficiense azaz: } e = \frac{7,8}{4,6} = 1,70.$$

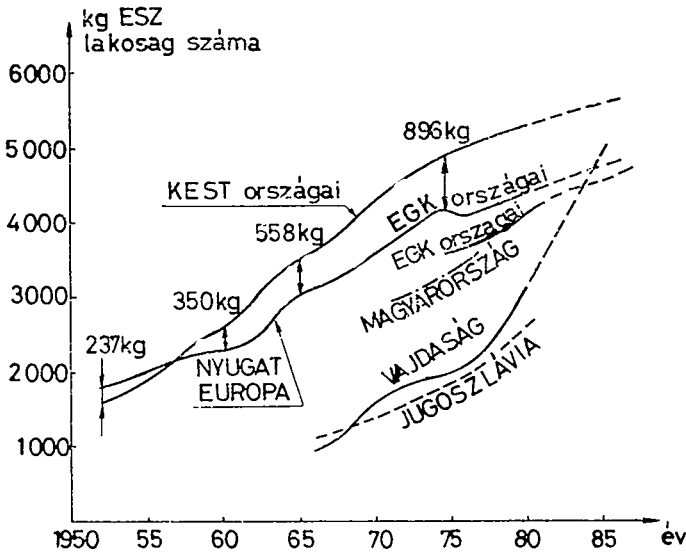
Az OECD nyugat-európai országaiban az 1965—73 közötti időszakban az $e = 1,14$ -et alig $e = 0,93$ -ra sikerült csökkenteni, s úgy tervezik, hogy a szervezet valamennyi tagországának 1960—1974-es $e = 0,99$ átlagát rövidesen 0,84-re csökkentik.¹⁴

Magyarország azon munkálkodik, hogy az energiafogyasztás eddigi 4%-os átlagnövekedését 3,3—3,5%-ra csökkentse. Az EGK országaiban 1961 és 1974 között átlagosan 4,8%-kal emelkedett az energiafogyasztás, s 1974-ben az említett koeficiens 0,8 volt. Ezt a mutatószámot 1990-ig 0,65-re kívánják leszorítani.¹⁵

Az energiafogyasztás viszonylag nagyarányú növekedése Vajdaságban az ipar fejlettségének és az egyes alapkapaicitások kiépítettségének szintjével áll okozati összefüggésben.

A 7. ábra az energiafogyasztás alakulását mutatja a legfejlettebb ipari államokban, a KGST országaiban, valamint Jugoszláviában és Vajdaságban (alapegység: egy főre eső ekvivalens szén kilogrammja). Ebből egyértelműen következik, hogy az energiafogyasztásban továbbra is intenzív növekedésre számíthatunk, ami megköveteli az általános fogyasztás ésszerűsítését, az energiaigényes ipari ágazatokhoz való szelektív viszonyulást stb. A fejlesztéssel kapcsolatban pedig felvetődik a kérdés: vajon reális-e a tervezett növekedés 1985-ig, amikor a lakosonkénti fogyasztásnak gyakorlatilag el kell érnie az iparilag fejlett országok színvonalát?

7. ábra: A teljes energiafogyasztás alakulása a lakosonkénti ekvivalens szén kilogrammjában

ADATFORRÁSOK: World Energy Supplies United Nations, New York, 1976.; JSÉ — 80, 745. old.; Vajdaság 1981—85. évi középtávú terve; Energiepolitische Ziele für 1990, Brüssel 1978.

Az energiafogyasztás 1985-ig tervezett növekedésének Vajdaságban más dimenziója van. Az energetikai rugalmasság rendkívül magas koeficiense ($e = 1,70$ az 1981—85-ös időszakban) az *alacsony energetikai hatékonyság* bizonyítéka, hiszen ha ezt az OECD vagy az EGK államainak adataival hasonlítjuk össze, kiderül, hogy nálunk a társadalmi termék egységnyi növekedéséhez kétszer több energiát kell elhasználnunk. Ennek több oka lehet:

- az energia- és nyersanyagigényes termékek túl nagy részaránya;
- az energetikai vagy az energiaátvivő berendezések korszerűtlensége, elavultsága (hasznosítása koeficiense, gyenge szigetelés stb.);
- a nyersanyagellátás ciklusossága, a megújítható üzemanyagok csekély részaránya;
- ésszerűtlen magatartás az energiafogyasztásban stb.

A BERUHÁZÁSOK HATÉKONYSÁGA

A beruházások hatékonyságának kvantifikálását többféle módszerrel végezhetjük el. A hazai és külföldi szakirodalom számos mutatót vesz igénybe, köztük a tőkekoeficienset, a marginális vagy egyidejű tőkeáfordítási együtthatót stb. Mindezek a mutatók viszonylagos értékűek, mert figyelembe kell venni más feltételeket is: az egyes országok vagy

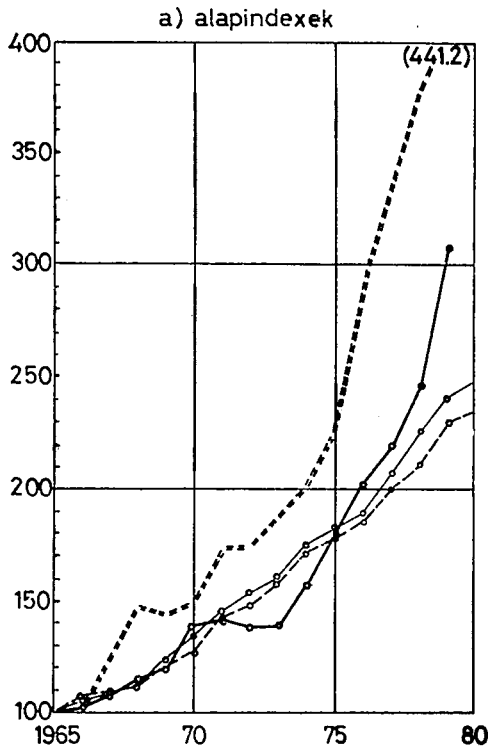
területek gazdasági szerkezetét, az elemzett időszak hosszúságát, a társadalmi termék és a jövedelem előteremtésének feltételeit és elosztási módját, az árak alakulását stb. Épp ebből kifolyólag a beruházások hatékonyságának elemzését valamivel szélesebb alapokra kell helyeznünk.¹⁸

A vajdasági beruházások hatékonyságát több szempontból vesszük vizsgálat alá.

A társadalmi termék és a beruházások aránya. Ha az 1965. évet vesszük kiindulópontnak, akkor a következő megállapításra juthatunk:

A társadalmi termék növekedése (a gazdaság társadalmi szektorában, 1972-es állandó árakon számítva) Jugoszláviában 1965 és 1972 között elérte a 248,2%-ot (alapindex), Vajdaságban pedig 233,6%-os volt. Ezzel egyidejűleg az alapeszközökre fordított bruttó beruházások Jugoszláviában 309,0, Vajdaságban pedig 441,2%-os növekedést mutatnak (ezeket az arányokat a 8. ábra szemlélteti).

8. ábra: A társadalmi termék és a beruházások alakulása a JSZSZK és a VSZAT területén 1965. és 1979 között (társadalmi szektor, 1972-es árakon)

JELMAGYARÁZAT :

- JSZSZK társadalmi terméke
- JSZSZK bruttó beruházásai
- - - VSZAT társadalmi terméke
- ==== VSZAT bruttó beruházásai

**A TÁRSADALMI TERMÉK ÉS AZ ALAPESZKÖZÖKRE FORDÍTOTT
BRUTTÓ BERUHÁZÁSOK ALAKULÁSA 1965 ÉS 1980 KÖZÖTT A GAZDASÁG
TÁRSADALMI SZÉKTÖRÉBEN (TISZTA)
ÁGAZATOK ELVE)**

(1972-es árakon, mill. dinárban)

ÉV	Társadalmi termék			Bruttó beruházások			Bruttó b. Aránya A TT-ben
	Érték	Alap-index	Kötött index	Érték	Alap-index	Kötött index	
a) JUGOSZLÁV SZSZK							
1965	132 475	100,0	—	41 482	100,0	—	31,3 ⁰ / ₀
1966	139 532	105,3	105,3	44 006	106,1	106,1	31,6 ⁰ / ₀
1967	142 820	107,8	102,4	44 046	106,2	100,1	30,8 ⁰ / ₀
1968	150 338	113,5	105,3	47 571	114,7	108,0	31,6 ⁰ / ₀
1969	164 808	124,4	109,6	50 569	121,9	106,3	30,7 ⁰ / ₀
1970	177 731	134,2	107,8	57 174	137,8	113,1	32,2 ⁰ / ₀
1971	193 863	146,3	109,1	59 802	144,2	104,6	30,8 ⁰ / ₀
1972	203 533	153,7	105,0	57 585	138,8	96,3	28,3 ⁰ / ₀
1973	212 250	160,2	104,3	57 686	139,1	100,2	27,2 ⁰ / ₀
1974	232 380	175,4	109,5	64 969	156,6	112,6	28,0 ⁰ / ₀
1975	243 179	183,6	104,6	74 295	179,1	114,4	30,6 ⁰ / ₀
1976	252 333	190,5	103,8	83 806	202,0	112,8	33,2 ⁰ / ₀
1977	274 090	206,9	108,6	90 742	218,7	108,3	33,1 ⁰ / ₀
1978	298 909	225,6	109,1	102 646	247,4	113,1	34,3 ⁰ / ₀
1979	320 565	241,2	107,2	128 293 ¹	309,0	125,0	40,0 ⁰ / ₀
1980	328 857 ¹	248,2	102,6	2			

b) VAJDASÁG SZAT

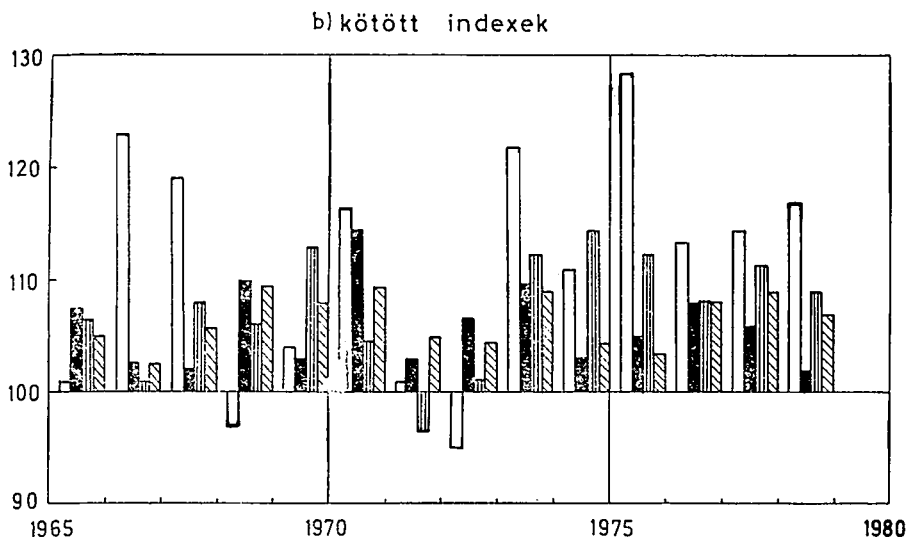
1965	14 086	100,0	—	2 976	100,0	—	21,1 ⁰ / ₀
1966	15 091	107,1	107,2	2 999	100,8	100,8	19,9 ⁰ / ₀
1967	15 514	110,1	102,8	3 692	124,1	123,1	23,8 ⁰ / ₀
1968	15 775	112,0	101,7	4 421	148,6	119,7	28,0 ⁰ / ₀
1969	17 301	122,8	109,7	4 309	144,8	97,5	24,9 ⁰ / ₀
1970	17 794	126,3	103,1	4 460	149,9	103,5	25,0 ⁰ / ₀
1971	20 390	144,7	114,6	5 184	174,2	116,2	25,4 ⁰ / ₀
1972	20 810	147,7	102,5	5 198	174,7	100,3	25,0 ⁰ / ₀
1973	22 131	157,7	106,3	4 940	166,0	95,0	22,3 ⁰ / ₀
1974	24 304	172,5	109,8	6 020	202,3	121,9	24,8 ⁰ / ₀
1975	24 908	176,8	102,5	6 729	226,1	111,8	27,0 ⁰ / ₀
1976	26 094	185,2	104,8	8 649	290,6	128,5	33,2 ⁰ / ₀
1977	28 246	200,5	108,8	9 851	331,0	113,9	34,9 ⁰ / ₀
1978	29 744	211,2	106,1	11 272	378,8	114,4	37,9 ⁰ / ₀
1979	32 328 ¹	229,5	107,4	13 131 ¹	441,2	116,5	38,0 ⁰ / ₀
1980	32 901 ¹	233,6	101,8	2			40,6 ⁰ / ₀

ADATFORRÁS: Društveni proizvod i narodni dohodak, statistički košljony, JSÉ—80
436. old. és a TSI okmánytára

¹ Előzetes adatok.

* Nincsenek megjelölt adatok.

9. ábra: A társadalmi termék és a beruházások évenkénti alakulása a JSZSZK és a VSZAT területén 1965 és 1979 között (társadalmi szektor, 1972-es árakon számítva)

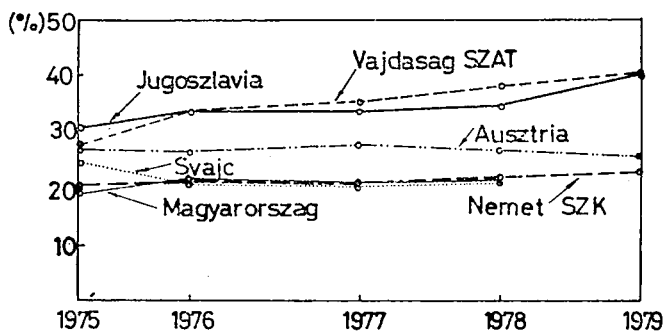

JELMAGYARÁZAT :

- ▨ JSZSZK bruttó beruházásai
- ▧ JSZSZK társadalmi terméke
- VSZAT társadalmi terméke
- VSZAT bruttó beruházásai

ADATFORRÁS: A SZSI évkönyvei és 87. számú közlönye

10. ábra: A bruttó beruházások részaránya társadalmi termékben

ADATFORRÁS: A 17. táblázat

TT

A felsorolt adatok és az $n = \frac{TT}{BB}$ képlet alapján a szóban forgó ötéves

BB

időszakokra kiszámítottuk a beruházások társadalmi hatékonyságának koefficienseit (16. táblázat).

16. táblázat

A BERUHÁZÁSOK HATÉKONYSÁGÁNAK KOEFFICIENSEI
A MEGNÖVEKEDETT TÁRSADALMI TERMÉK ÉS A BRUTTÓ BERUHÁZÁSOK
HÁNYADOSA SZERINT A JSZSZK ÉS A VSZAT
TÁRSADALMI SZEKTORÁBAN

(1972-es árakon, mill. din.)

Időszak	A társ. termék Növekedése $\Delta TT = TT_1 - TT_0$	Bruttó Beruházások ΣBB	Hatékonyság Koefficiense $n = \Delta TT / \Sigma BB$
a) JSZSZK			
1965—1970	45 256	243 366	0,186
1970—1975	65 448	314 337	0,208
1975—1979	77 387	405 487	0,191
b) VSZAT			
1965—1970	3 708	19 881	0,187
1970—1975	7 114	28 071	0,253
1975—1979	7 420	42 903	0,173

ADATFORRÁS: JSÉ—80. 436. és 459. old.; a TSI 89. sz. közlönye és egyéb ki-mutatásai alapján.

A vázolt adatok alapján megállapíthatjuk:

— Vajdaságban a beruházások hatékonysága 1975-ig *nagyobb* volt az országos átlagnál ($0,187 > 0,186$, $0,253 > 0,208$), 1975 után viszont *kisebb* lett ($0,173 < 0,191$).

Ezzel egyidejűleg megnövekedett a bruttó beruházások részaránya a társadalmi termékben, különösen Vajdaságban (lásd a 15. és 17. táblázatot, valamint a 10. ábrát).

Szembetűnő a beruházások részesedésének erőteljes növekedése, főleg 1977-ben. Tudni kell azonban, hogy az új beruházások teljes hatása csak bizonyos idő elteltével jut kifejezésre, mi viszont *egyidejűleg* vizsgáljuk a beruházásokat és a társadalmi termék növekedését, s ezért kisebb hatékonysági koefficienseket kapunk, mint ami megfelelne a valóságos gazdasági helyzetnek.

A 17. táblázat azt mutatja, hogy Európa négy országához viszonyítva nálunk a társadalmi termék jelentősebb részét fordítjuk beruházásokra. Az investíciós fogyasztás mind nagyobb mértékben terheli a társadalmi

A BRUTTÓ BERUHÁZÁSOK RÉSZARÁNYA A TÁRSADALMI TERMÉKBEN
— NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁS —

	1975	1976	1977	1978	1979
JUGOSZLÁVIA	30,6	33,2	33,1	34,3	40,0
VAJDASÁG	27,0	33,2	34,9	37,9	40,6
AUSZTRIA	26,7	26,2	27,6	26,3	25,2 ²
MAGYARORSZÁG	19,2 ¹	21,4	20,4	21,7	—
NÉMET SZK	21,1	20,7	20,8	21,6	22,6 ²
SVÁJC	24,1	20,6	20,7	21,1	—

ADATFORRÁS: JSÉ—77. 676. old.; JSÉ—80. 722. old. és a TSI egyéb kimutatásai.

¹ Az adat 1974-re vonatkozik.

² „International Financial Statistics”. 1981 július.

terméket és destabilizálóan hat. Erre a jelenségre már felfigyeltünk. A beruházások korlátozásának irányzata — egyéb intézkedések mellett — alkotórészévé vált gazdaságstabilizációs politikáinknak.

A FOLYÓ BERUHÁZÁSOK ÉS ÉPÍTKEZÉSI IDŐ

A tartomány területén folyamatban levő, megkezdett és befejezett, illetve leállított beruházások számát, értékét az 1974—1980. évekre vonatkozóan a 18. táblázat és a 11. ábra szemlélteti.

A beruházási létesítmények száma 1974-től 1979 második feléig növekvőben volt (maximális számuk 5588, majd csökkenni kezdett. A folyó beruházások költségterve 1980-ig folyamatosan emelkedett, azóta változó, csökkenő irányzattal. Ez a létesítmények intenzívebb befejezésének, és a megkezdett beruházások száma mérőéklődésének eredménye. A megkezdett beruházások költségtervének aránya a befejezett létesítmények értékéhez viszonyítva az 1977. évi 6,39-ről 0,86-ra csökkent. A költségtervétek túllépése egyre nagyobb arányú (áremelkedések, változtatások stb. miatt), s az 1977. évi 13,1-ről 1981-ben elérte a 33,1%-ot.

Az építkezések időtartamának elemzéséhez (a 19. táblázat adatai alapján) a következő képletet kell felhasználnunk:

$$t_e = \frac{\sum_{b=1}^n t_{be} \cdot \dot{E}_b}{\sum_{b=1}^n \dot{E}_b}$$

A BERUHÁZÁSOK HELYZETE 1974 ÉS 1980 KÖZÖTT

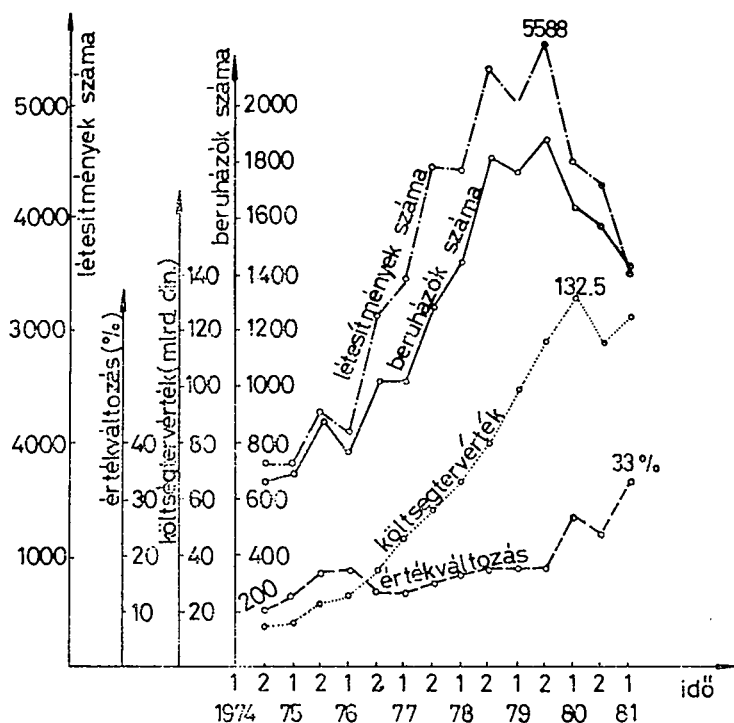
Év	Folyó beruházások			Megkezdett beruházások			Befejezett beruházások			Leállított beruházások				
	Beruházók száma	Létesítmények száma	Kötségérték szerinti érték	Költségváltozások (+, -)	Létesítmények száma	Kötségérték szerinti érték	Részarány az összerékben	V ₀ (t)	n _z	Költségérték* Változások száma	Részarány az összerékben	Δ megkezdett aránya a befejezettekhez	Létesítmények száma	Költségváltóérték* Vált.
t	B	u	EÖt	±Öt	n ^o	É ₀ (t)	$\frac{V_0(t)}{\bar{o}(t)}$	É _z (t)	ΣÉ _z (t)	É _z (t)	É ₀ (t)	$\frac{É_0(t)}{É_z(t)}$	np	É _p (t)
2/1974	660	1 801	14 781,2	1 474,2	1 418	11 215	24,2							
1/1975	676	1 800	2 017,6	2 017,6	2 004	8 516,0	18,0			1 585	6,39			
2/1975	843	2 256	3 825,8	3 825,8	1 540	11 684	17,7			2 403	3,6			
1/1976	759	2 061	4 320,5	4 320,5	2 311	17 149	21,6			3 713	4,7			
2/1976	1 003	3 104	4 623,8	4 623,8	1 481	18 933	19,3			6 776	6,9		24	87
1/1977	1 002	3 493	6 096,3	6 096,3	1 418	11 215	24,2							
2/1977	1 293	4 447	8 516,0	8 516,0	2 004	10 122	18,0			986	2,8			
1/1978	1 449	4 437	10 953,3	10 953,3	1 540	11 684	17,7			1 309	3,6			
2/1978	1 804	5 330	13 919,4	13 919,4	2 311	17 149	21,6			1 136	4,7			
1/1979	1 771	5 022	16 404,0	16 404,0	1 481	18 933	19,3			1 619	6,9		24	87
2/1979	1 887	5 588	117 262,9	20 546,0	1 877	19 865	16,9			1 112	3,2		13	119
1/1980	1 642	4 495	132 493,5	38 346,4	1 077	11 822	8,9			1 978	8,2		40	2 419
2/1980	1 579	4 308	115 515,3	27 763,4	1 255	10 486	9,1			1 334	18,7		50	684
1/1981	1 404	3 490	126 747,0	41 924,8	856	11 662	9,2			1 580	10,7		50	389

ADATFORRÁS: Vajdasági TKSZ tájékoztatója. Közölte a VTKSZ jóváhagyásával.

1 = szeptember 30,

2 = március 31.

11. ábra: A folyamatban levő beruházások alakulása Vajdaságban az 1974—80-as időszakban

19. táblázat

A BEFEJEZETT (20 MILLIÓ DINARON FELÜLI ÉRTÉKŰ) LÉTESÍTMÉNYEK VAJIDASÁG TERÜLETÉN KÉT JELENTÉSI IDŐSZAKBAN

(mill. din.)

Az építés kezdete	1978. 10. 1—1979. 3. 31.		1980. 10. 1—1981. 3. 31.	
	Létesítm. száma B	Értéke Éb	Létesítm. száma B	Értéke Éb
1980	—	—	5	171
1979	—	—	25	910
1978	3	117	49	2 686
1977	19	753	24	2 249
1976	24	1 518	9	643
1975	11	1 738	3	170
1974	3	243	4	1 910
1973	1	20	—	—
1972	—	—	—	—
1971	—	—	1	227
Σ	61	4 389	120	8 966

ADATFORRÁS: Vajdaság TKSZ tájékoztatója. Közölve a VTKSZ jóváhagyásával.

Ennek alapján a következő középértékeket (t_e) kapjuk:

— az 1978. október 1. és 1979. március 31. között befejezett létesítményekre:

$$t_e = \frac{14\,464}{4389} = 3,30 \text{ év}$$

— az 1980. október 1. és 1981. március 31. között elkészült létesítményekre pedig:

$$t_e = \frac{38\,920}{8966} = 4,34 \text{ év}^{17}$$

Az építkezési időtartam 1979 és 1981 közötti meghosszabodása 3,30-ról 4,34 évre rendkívül kedvezőtlenül befolyásolja az egész beruházási tevékenység hatékonyságát. Az elemzett beruházási létesítmények száma mindenesetre eléggé nagy ahhoz, hogy a kapott t_e értéket pontosnak tekinthessük.

A 20. táblázat adatai alapján a beruházások időtartamára és értékváltozásaira vonatkozóan ilyen következtetésekre juthatunk:

— a költségtervekben előirányzott érték az építkezés időtartamával egyenes arányban növekszik, s a túllépés néha a 80%-ot is meghaladja;

— az építkezés időtartama a létesítmények 18—34%-a esetében tovább tart 2 évnél.

Megállapíthatjuk tehát, hogy Vajdaságban a beruházást nagymértékben terheli az építkezések elhúzódásának és a költségtervértékek tetemes túllépésének problémája, ami igen kedvezőtlenül befolyásolja a beruházások hatékonyságát. A beruházási hatékonyság csökkenésének főbb okai:¹⁸

(1) az építkezési idő elhúzódása, mert:

- megkésnek a beruházási és kivitelezési tervek elkészítésével;
- fogytékos a munkálatok beütemezése, az építkezés megszerzése, mert általában szakszerűtlen a beruházás irányítása;
- elavultak és improduktívák az építkezési módszerek;
- ciklikus az építkezés intenzitása;
- gyakoriak az ellátási problémák;
- késnek a társastermelők, a szállítók stb.;
- nehézségek merülnek fel a kifizetésekben, s a költségterv túllépése miatt időnként leállnak a munkálatok;
- nem kielégítő a kivitelező operatíva szervezettsége stb.

(2) a beruházási tervek túllépése, az építkezési határidők csúszása, a felszerelés árának megváltozása, a szállítási költségek emelkedése, a kamatlábak növekedése stb. miatt;

(3) az újonnan kiépített létesítmény lassú effektuálása, és a kapacitások terven aluli kihasználása;

(4) zavarok az energia- és nyersanyagellátásban, a szükséges káderek biztosításában stb.

FOLYAMATBAN LEVŐ BERUHÁZÁSOK VAJDASÁGBAN KEZDÉSI ÉVÜKKEL, KÖLTSÉGTERVÜKKEL,
ÉRTÉKVÁLTOZÁSAINKAL ÉS ELKÉSZÜLTISÉGÜK FOKÁVAL

Év-ig	1979. JII. 31 ¹				1980. III. 31.				1980. IX. 30.						
	Létes. száma	Költség-terv	Érték-vált.	a b	Létes. száma	Költség-terv	Érték-vált.	a b	Létes. száma	Költség-terv	Érték-vált.	a b			
1971	6	7 975	5 027	63	40	5	9 266	7 411	80	65	4	251	234	80	—
1972	4	612	380	78	44	2	869	705	81	76	2	647	535	83	—
1973	11	2 913	34	1	63	4	2 755	3	0	64	3	1 772	3	0	—
1974	51	3 330	1 391	42	91	19	2 689	1 302	48	90	12	2 550	1 267	50	—
1975	180	5 483	1 708	31	79	64	3 526	1 331	37	78	37	2 541	935	37	—
1976	575	25 991	5 307	20	65	265	28 815	10 289	35	65	176	24 454	8 434	35	—
1977	1 176	14 985	1 880	13	56	544	13 095	3 928	30	70	386	10 200	3 346	33	—
1978	2 578	30 864	910	3	20	1 278	36 187	9 641	27	42	845	32 585	9 609	30	—
1979						1 985	34 134	4 067	12	21	1 454	31 923	4 635	15	—
1980						329	1 157	43	4	14	1 389	8 554	178	2	—
Összesen	4 591	92 153	16 636	18	75	4 495	132,494	38 718	29	48	4 308	115 515	29 173	25	—

ADATFORRÁS: Vajdaság TKSZ tájékoztatója. Közölte a VTKSZ jóváhagyásával.

a) A költségtervrétek emelkedése (%/o).

b) Az elkészültség átlagos foka (%/o).

¹ Számbeli eltérések vannak a 19. táblázathoz képest.

A KÜLGAZDASÁGI KAPCSOLATOK HATÉKONYSÁGA

Világgazdasági szinten az utóbbi évtizedben jelentős differenciálódás következett be a technikai-technológiai fejlődés üteme és a termelékenység növekedése tekintetében. Tanúi vagyunk a világgazdaság fokozatos átszerveződésének, az újonnan előállt nemzetközi gazdasági viszonyokhoz való alkalmazkodásának, amit részint a növekvő energia- és nyersanyagárak, részint pedig az új világgazdasági rend megteremtésére irányuló erőfeszítések tettek szükségsszerűvé.

Ahhoz, hogy értékelést adhassunk Vajdaság külgazdasági kapcsolatainak hatékonyságáról, elemzés alá kell vennünk azokat a főbb tényezőket, amelyek meghatározzák ezt a hatékonyságot. Ide tartozik:

(a) A kivitel és a behozatal részaránya Vajdaság bruttó társadalmi termékében, összehasonlítva ezt a svájci, az osztrák, a nyugat-német, a spanyol és a jugoszláv adatokkal (21. tábl.).

(b) A kivitel aránya a behozatalhoz („fedettség foka”) százalékban kifejezve 1970 óta állandóan csökken, kivéve az 1973. és 1976. évet, amikor az a mutatószám átmeneti javulásról ad számot (22. táblázat).

21. táblázat

A KIVITEL ÉS A BEHOZATAL RÉSZARÁNYA A BRUTTÓ
TÁRSADALMI TERMÉK ÉRTÉKÉBEN

ORSZÁG	KIVITEL				BEHOZATAL			
	1976	1977	1978	1979	1976	1977	1978	1979
SVÁJC	33,6	36,7	35,2		30,3	34,1	32,8	
AUSZTRIA	34,5	34,6	34,8		36,8	38,8	35,8	
NÉMET SZK	26,2	26,0	25,5		23,8	23,6	22,9	
SPANYOLORSZÁG	14,0	14,5	15,0		18,0	16,7	14,3	
JUGOSZLÁVIA	14,0	12,1	11,5	12,9	21,0	22,3	20,2	22,9
VAJDASÁG	14,9	12,4	10,0	9,1	19,0	21,3	18,9	22,4

ADATFORRÁS: Kiszámítva a JSÉ—80 adatai alapján, 722. old., 1979-re pedig a TSI kimutatásai alapján.

22. táblázat

A KIVITEL ARÁNYA A BEHOZATALHOZ
A KÜLKERESKEDELMI MÉRLEGBEN

Behozatal: 100

ÉVEK	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79
EXPORT %0-BAN	181	132	97	99	58	54	79	58	53	40

ADATFORRÁS: VSÉ—79. 132. old., 1979-re pedig kiszámítva a JSÉ—80. adatai alapján, 535. old.

(c) Az előbbi két táblázatba foglalt adatok kedvezőtlen helyzetképet adnak, hiszen a külkereskedelmi árucseré sem mennyiségi, sem a kivitel és a behozatal kölcsönös arányai szempontjából nem kielégítő. A két egymással összefüggő jelenség a következő trendekre utal:

— a kivitel osekély és csökkenő részaránya a társadalmi termékben abból ered, hogy tartományunk gazdasága mindinkább „bezárkózik”¹⁹ a világpiac előtt, aminek részint objektív (az egyes gazdasági csoportosulások preferenciái, a kivitel megtiltása stb.), részint pedig szubjektív okai vannak (nem kielégítő versenyképesség, exportirányultság hiánya, a piacutatás korszerűtlensége stb.). Vajdaság gazdasága nagyon kis mértékben van jelen a nemzetközi árucserében, s ezért nincs is kellően alárendelve a világpiaci árfejelemnek, minőségnek, határidőknek és általános ügyvitelnek;

— a behozatali növekvő részaránya a társadalmi termékhez viszonyítva elsősorban a növekvő energia- és nyersanyagárak következménye,²⁰ de szerepet játszik a kedvezőtlen cserearány („terms of trade”), valamint a nagyfokú függőség a behozatali nyersanyagoktól a vegyiparban, ill. a felszerelés, elektronika stb. tekintetében. A külkereskedelmi mérleghiány az utóbbi években állandóan 300—350 mill. dollár körül alakul. Várható, hogy a továbbiakban is így lesz, hiszen a behozatali energia-hordozók növekvő árát nem könnyű a kivitel fokozásával ellensúlyozni.

(d) A kiutat csakis a *kivitel növelése* jelentheti, hiszen kizárólag így növelhető a behozatal. A mérleghiány állandóan gondot okoz a gazdaságnak, zavarokat idéz elő a nyers- és újratermelési anyagokkal való ellátásban, a kamatok pedig számottevően csökkentik a rendelkezésre álló nemzeti jövedelmet.

A mérlegegyensúly helyreállítása érdekében gyakran kényszerülünk a behozatal korlátozására vagy megtiltására. Az ilyen intézkedések azonban csak ideiglenesen vagy látszólagos megoldást eredményeznek, mert igen gyorsan csökkentik a gazdasági ténykedést, különösen azokban az iparágakban, amelyek behozatali nyersanyagokkal dolgoznak.

Az efféle restriktciók tehát mindig kettős hátránnyal járnak:

- lelassítják a gazdasági aktivitást, és
- csökkentik a külkereskedelmi árucserét.

A kiutat csakis a kivitel növelésében és a behozatal nagyobb megadóztatásában találhatjuk meg, azzal, hogy megfelelő szelekcióval a kivitel egyre kedvezményesebb helyzetbe hozhassuk.

(e) *A technológia transzferének hatékonysága*

A technológia dologi jogainak átvételét és átengedését nálunk törvény szabályozza.²² A technológia transzfere megvalósítható:

— a technológia dologi jogainak átvételéről és átengedéséről szóló szerződéssel (licenc és „know-how”);

- hosszú távú társastermelési szerződéssel;
- külföldi személyek tőkebefektetéseiről szóló szerződés útján.

A gyakorlatban azonban más módszerek is léteznek:

- ügyviteli-műszaki együttműködés létrehozása;

- az új létesítmény kiépítésének átengedése külföldi kivitelezőknek;
- a szükséges felszerelés megvásárlása.

Az érvényben levő szerződések összetétele Vajdaságban az együttműködés formái szerint a következő:²³

(1) a technológia anyagi jogainak megvásárlása	— — — — —	46%
(2) hosszú távú társastermelés	— — — — —	31%
(3) külföldi személyek befektetései	— — — — —	11%
(4) ügyviteli-műszaki együttműködés	— — — — —	10%
(5) a technológia dologi jogainak átengedése	— — — — —	2%

Ágazatok szerint e szerződések megoszlása a következő:

(1) fémfeldolgozás	— — — — —	59%
(2) vegyipar	— — — — —	14%
(3) élelmiszeripar	— — — — —	10%
(4) kőolaj- és földgázfeldolgozás	— — — — —	4%
(5) mezőgazdaság	— — — — —	4%
(6) nemfémek feldolgozása	— — — — —	4%
(7) szővőipar	— — — — —	3%
(8) fafeldolgozás	— — — — —	1%
(9) kaucsukfeldolgozás	— — — — —	1%

A legtöbb szerződést a Német SZK, az USA, Franciaország és Olaszország jogi személyeivel kötöttük.²⁴

Vajdaság iparának részaránya a bejegyzett szerződések számában 1979 végén nem kielégítő és aránytalanul csekély volt, alig 8,84%. Elégtelen (relatív és abszolút értelemben egyaránt) a tartomány élelmiszeriparának részaránya is (alig 10%-a az érvényes szerződéseknek).

Tanulmányunk folytatásában még szemléltetni fogjuk, milyen lehetőségek rejlenek a nemzetközi árucserében, a szakosításban és a külföldi cégekkel való társastermelésben. Sajnos, nem állnak rendelkezésünkre átfogó adatok a pénzügyi és ügyviteli eredményekről, mert a statisztika ilyen szempontból nagyon hiányos, s az adatok tanulmányozása is elmarad.

A vajdasági munkaszervezetek és a külföldi cégek 1979. évi eredményeinek elemzésével (38 eset tanulmányozásával) a következőket állapíthatjuk meg:

— *a licencek alapján folyó termelésben az össztermeléshez viszonyítva a licencek kifizetett értéke 8,03, a kivitel értéke 27, a behozatalé pedig 3,90% volt, vagyis a kivitel 6,8-szor nagyobb volt, mint a behozatal;*

— *a hosszú távú társastermelésben a kivitel-behozatal szerződéses 1:1 aránya helyett 1,45:1 arányt értünk el a kivitel javára.*

Ezek az adatok kétségtelenül az ilyen szerződések előnyös hatását bizonyítják, ami a kivitel részarányában és a behozatal „fedettségének fokában” egyaránt megmutatkozik. Ezt a megállapítást azonban még tüzetesen tanulmányozni kellene, mert vannak olyan szerzők is, akik azt állítják, hogy ezek az együttműködési formák nem hozták meg a várt eredményt.²⁵ A kedvező jelek mellett mindenesetre kedvezőtlen jelenségekkel is találkozunk:

— ezekkel a szerződésekkel növekszik függőségünk a külföldi technológiától, felszereléstől és nyersanyagtól;

— a gazdasági szervezeteink gyakran már a meglévőkhöz hasonló licencket vásárolnak meg (ismeretesek az univerzális esztergapadok, egyes gyógyszerek, gépkocsik, vegyi alapanyagok, elektronikai felszerelések stb. esetei);

— egyes multinacionális társaságok köztársaságaink és tartományaink szerint léptek kapcsolatokra társultmunka-szervezeteinkkel, s dezintegrálóan hatnak az egységes jugoszláv piacra, akadályozva a munka és eszközök országos szintű társítását;

— az új termékek meghonosításának folyamata gyakran hosszadalmasabb, mint a technikai-technológiai előrehaladás az adott iparágban, s mint ahogyan azt a szerződéses termelés megköveteli; emiatt állandóan lemaradunk a legújabb vívmányok alkalmazásával.

A tartományi gazdaság fejlődésének hatékonysága szempontjából a nemzetközi munkamegosztás kedvező, de viszonylag csekély eredményeket hozott. Különösen vonatkozik ez a közös beruházásokra.²⁶ A jelenlegi irányzatok azonban a következő években tartósabb és nagyobb eredményeket hozhatnak.

A fejlesztési *prioritások* szempontjából változtatnunk kell a szerződések szerkezetén az élelmiszeripar nagyobb részvételének biztosításával, mert Vajdaság számára ez többszörös előnnyel járna.

A FEJLESZTÉS SZELEKTIVITÁSA ÉS HATÉKONYSÁGA

A fejlesztéspolitika része a gazdaságpolitikának. Célja, hogy megfelelő összhangot és egyensúlyt teremtsen egyfelől a társadalmi-gazdasági haladás feladatai, másfelől pedig a rendelkezésre álló erőforrások és anyagi lehetőségek között. A szükségletek általában meghaladják a lehetőségeket, ezért a fejlesztéspolitikában meg kell határozni a prioritásokat, megfelelő sorrendet állítva fel a szélesebb, kiemelt jelentőségű és egyéb érdekek között. Az elsőbbség meghatározásának alapmódszere a *szelekció*, s ennek egyik mércéje a *hatékonyság*, ami azonban sohasem lehet egyedüli mérce.

A fejlesztési célok és feladatok korábbi elemzésében (7. és 8. táblázat) már rámutattunk, hogy minden fejlesztési időszakban léteztek prioritások, összefüggésben a szelektivitás fokával. Ez vonatkozik a gazdaságfejlesztésre is (9. táblázat), ami által a tervezett beruházások szerkezetét is meghatároztuk.

Minden fejlesztéspolitikának bizonyos értelemben szelektívnek kell lennie. Ez érvényes volt a társadalmi-gazdasági fejlődés korábbi időszakokban is. A szelektivitás azonban minden időszakban és fejlődési fokon szoros összefüggésben áll bizonyos körülményekkel, köztük a társadalmi-gazdasági és öngazgatási viszonyok fejlettségével, a nemzetközi környezet állapotával és változási tendenciáival, a rendelkezésre álló ener-

getikai és anyagi erőforrásokkal stb. A szelektivitás tehát állandó összetevője a beruházási stratégiának. Ha a 9. táblázat adatait aszerint elemezzük, hogy mikor melyik ágazat élvezett elsőbbséget, akkor a *súlypont* bizonyos *áttevéődését* figyelhetjük meg (23. táblázat).

23. táblázat

VAJDASÁG IPARÁNAK KIEMELT ÁGAZATAI

Iparágak (Szelektált program)	1971—75	1976—80	1981—85
Villanyerőművek	igen	igen	igen
Kőolaj-feldolgozás	igen	igen	igen
Vegyipar	igen	igen	igen
Fémfeldolgozás	nem	igen	igen
Építőanyag-gyártás	igen	igen	nem
Élelmiszeripar	igen	igen	igen

A fémfeldolgozó ipar csak 1976 óta tekinthető kiemelt fontosságú ágazatnak, míg az építőanyag-gyártás csak a jelenlegi tervidőszakban szorult vissza erről a helyről. Ez egy aktív szelekciós politika kifejezője, amely híven reagál a lehetőségek és igények változásaira. Említsünk meg csupán két mozzanatot:

(a) Az építőanyag-gyártás (cement, téglá, cserép stb.) — akárcsak a nemfémek (üveg, porcelán, keramika stb.) feldolgozása — rendkívül energiaigényes tevékenység (24. táblázat). Az építőanyagok gyártása alig

24. táblázat

A TÁRSADALMI TERMÉK EGYSÉGNYI ENERGIAIGÉNYE
VAJDASÁG IPARÁBAN 1980-BAN

$$\text{(Specifikus fogyasztás = } \frac{\text{t/ekv. szén}}{\text{mill. din.}} \text{)}$$

ÁGAZAT	Specifikus fogyasztás		Részaránya	
	t/ESZ mill. din.	Index	Társad. termékben	Összfo- gyasztásban
GYÁRIPAR	63,4	100	100,0	100,0
Építőanyag-gyártás	314,4	496	4,7	23,3
Nemfémek feldolg.	235,1	371	1,4	5,2
Vegyí alapanyagok	121,2	191	5,3	10,1
Élelmiszeripar	55,4	97	26,8	26,0
Szövőipar	29,0	46	10,5	4,8
Fémf. és gépgyárt.	27,0	43	24,2	10,4
Egyéb iparágak	46,9	74	27,1	20,2

ADATFORRÁS: 1. és 2. oszlop — „VSZAT távlati energetikai fejlődése 2000-ig” c. tanulmány. Ipargazdasági Intézet. Belgrád 1979. 80. old.; 3. és 4. oszlop — A TSI kimutatásai.

4,7%-kal részesedik Vajdaság iparának társadalmi termékében, miközben a felhasznált energia 23,3%-át igényli. Energiatakarékossági szempontból tehát ez a változás teljesen indokolt. Ezzel kapcsolatosan azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy az energetikai hatékonyság csupán egyik — habár fontos — parciális koefficiense a hatékonyságnak.

b) A fémipari komplexum (fémfeldolgozás, közlekedési eszközök előállítás, hajógyártás, villamos gépek és készülékek gyártása) 1975-ben Vajdaság ipari össztermelésének 25,4%-át adta. Ez a komplexum jelentős ellátója gyakorlatilag az összes többi ágazatnak. A fémfeldolgozó ipar fontosságát méltatva V. Šolaja megállapította:

„Az 1976—1980. évi középtávú terv rendkívül felelősségteljes feladatokat ró a fémiparra, hogy jelentős vívmányokkal lássa el a gazdasági tevékenységek széles skáláját (szem előtt kell tartani az elvárások további növekedését 1985 után egészen 2000-ig, valamint a JSZSZK missziós szerepét és kötelezettségeit az el nem kötelezett országok viszonylatában) . . .

A munkaeszközök technikai-technológiai szintje, amit ez a komplexum az anticipált tervmutatók révén a tervidőszak végére felkínált (a behozatali és saját gyártású szerszámgépek), nem elégíthetik ki a várakozásainkat, s ezért a hazai gép- és szerszámgyártás jelentőségére való tekintettel már a közeljövőben, megfelelő társadalmi felelősségérzettel elemeznünk kell a helyzetet, hogy a szükségletekhez igazodva hatékony intézkedéseket foganatosíthassunk.”²⁷

Az iparosítás folyamata nagymértékben függ a felszerelések és berendezések vásárlásától. A felszereléshez leginkább a technológiát is csatol-

25. táblázat

A BEHOZATALI FELSZERELÉS ÉRTEKARÁNYAI A HAZAIHOZ
VISZONYÍTVA VAJDASÁG IPARI BERUHÁZÁSÁBAN (1978)

(A hazai felsz. értéke: 100)

IPARI ÁGAZAT	ÉRTEKARÁNY
Papírtermelés és feldolgozás	791:100
Nyomdaipar	748:100
Vegyipari termékek gyártása	461:100
Olajszármazékok előállítása	233:100
Szövőipari késztermékek gyártása	227:100
Vegy. anyagok feldolgozása	204:100
Nemfémek feldolgozása	164:100
Fémfeldolgozás	150:100
Villanyerőművek	137:100
GYÁRIPAR — ÖSSZESEN	110:100
Faipari késztermékek gyártása	88:100
IPARI BERUHÁZÁSOK — ÖSSZESEN	70:100
Élelmiszeripar	66:100
Építőanyag-gyártás	65:100
Gépgyártás	26:100

ADATFORRÁS: Kiszámítva a VSE—79. alapján, 173. old.

ják, s ha külföldi felszerelésről van szó, akkor kialakul a behozatali függőség (dokumentáció, alkatrészek, egyes nyersanyagok, eljárások stb.).

Ehhez még azt is hozzátehetjük, hogy egyes fejlődéshordozó iparágainkban a behozatali felszerelés aránya a hazaihoz rendkívül kedvezőtlen — különösen ott, ahol nem folytatunk rendszeres kutatómunkát, tehát a tudományos-kutatómunkában nem mutatunk fel semmilyen jelentősebb eredményeket (25. táblázat).

Olyan anyagi lehetőségeink természetesen nincsenek, hogy minden iparágat saját készítésű felszereléssel és berendezésekkel lássunk el a termelés felújítása érdekében, de a behozatali függőség csökkentése érdekében a fémiparnak mindenképpen növelnie kellene részarányát a hazai és külföldi beruházók ellátásában, különösen ott, ahol a felszereléssel együtt a saját technológia is piacra található.

A fémipari komplexum és az általa szelektált programok előnyben részesítésével megteremténék a dinamikusabb fejlesztési stratégia előfeltételeit. Vajdaság fejlesztési társadalmi tervében már 1976 óta ezt az álláspontot érvényesítjük.

Jegyzetek

- ¹ Szerzői kollektíva: „Društveno-ekonomski razvoj Vojvodine”. A PSMO Központ kiadványa. Újvidék, 1978. (Mezei dr. S.: Tendencija posleratnog razvoja u SAP Vojvodini.) 25. oldal
- ² Ugyanott, 27. oldal
- ³ M. Mirković: Ekonomska historija Jugoslavije. Informator. Zágráb, 1968. 304. oldal
- ⁴ Vajdaság aktív lakosságának részaránya így alakult: 1931-ben 52,9, 1948-ban 49,4, 1961-ben 44,0 és 1979-ben 43,0%. (Jugoszláv Statisztikai Évkönyv — JSŽ — 1980., 416. old.)
- ⁵ Németországban akkortájt, pontosabban 1925-ben az aktív lakosság 30%-a dolgozott a mezőgazdaságban az erdészettel és halászáttal együtt, 41,3%-a pedig a gyárparban, a bányászatban és a kisiparban. Adatforrás: M. Mirković: Industrijska politika. Gece Kon A. D. kiadványa. Belgrád, 1936. 23. oldal
- ⁶ M. Mirković: Idézett mű, 350—351. oldal
- ⁷ Megjelent Vajdaság SZAT Hivatalos Lapjának 75/25. számában.
- ⁸ Részletesebben lásd: A Mora: Privredni razvoj Vojvodine od 1985. godine c. tanulmányt a „Društveno-ekonomski razvoj Vojvodine” c. könyvben. 421--427. oldal
- ⁹ Vajdaság ipari fejlődését elsősorban az 1979-ig terjedő, s csak kivételesen az 1980-ra érvényes adatokkal szemléltetjük, minthogy a Vajdasági Statisztikai Évkönyv 1980. évi kiadványa még nem jelent meg. Az 1979. évi társadalmi termékre vonatkozó adatot a TSI 87. közlönyének adatai alapján számítottuk ki. 18. oldal
- ¹⁰ A Tartományi Tervhivatal: Analiza ostvarivanja Društvenog plana SAPV za period 1976. do 1980. godine i mogućnosti razvoja do 1985. godine c. okmánya (1980 szeptembere).

- ¹¹ Prof. Stjepan Han: Suština, značaj i faktori produktivnosti rada. (Gyűjteményes kiadvány a termelékenységéről és a kapacitások kihasználásáról szóló tanácskozásról.) VKSZ TB kiadványa. Újvidék, 1978. 25. oldal
- ¹² Prof. Ladislav Kun: Kretanje produktivnosti rada u SAP Vojvodini. A „Društveno-ekonomski razvoj Vojvodine” c. könyvből. 299. 339. oldal
- ¹³ A bruttó (össz) energiafogyasztás magában foglalja az összes energiahordozók végfogyasztását, beleértve az olajfinomítók saját fogyasztását, valamint az elektromos energia átviteli és elosztási veszteségeit is.
- ¹⁴ World Energy Outlook. A Reassessment of Long Term Energy Developments and Related Policies. OECD. Párizs, 1977. 27. oldal
- ¹⁵ EGK bizottsága: Energiepolitische Ziele für 1990. und Programmer der Mitgliedstaaten. Brüsszel, 1978.
- ¹⁶ A beruházások hatékonyságával több hazai kutató is foglalkozik. Regionálni i granski aspekt efikasnost uloženih sredstava jugoslovenske industrije 1964. i 1967. godine c. munkájában (Közgazdasági Intézet kiadványa, Zágráb, 1970.) *Ivan Turčić* az egyes területek beruházásainak hatékonyságát mérlegelve rámutatott a befektetett eszközök hatékonyságának viszonylagos különbségeire. *Momir Čećez* O efikasnosti sredstava u privredno nedovoljno razvijeniim područjima c. tanulmányában (Pregled folyóirat, Szarajevó, 80/1. száma, 27. old.) hozzájárult az ország fejlett és fejletlen vidékein befektetett eszközök hatékonyságának átfogó áttekintéséhez.
- ¹⁷ V. P. Kraszovszki szerint az építés átlagos időtartama a Szovjetunióban 1964 és 1968 között összesen 468 253 beruházási létesítmény vonatkozásában 3,07 év volt. A JSÉ—80 adatai szerint, 194. oldal, a befejezett beruházások összértéke 1978-ban 128 811 millió dinár volt Jugoszlávia társadalmi szektorában. A szövegben közölt egyenlet szerint $t_e = 1,98$ volt a gazdaságban, míg az iparban $t_e = 2,54$.
- ¹⁸ A részletes elemzést lásd az Informacija o promeni i mogućnosti ukidanja klizne skale c. anyagban. A tartományi szervek reszortközi munkája, 351—116. szám, 1981 májusa.
- ¹⁹ Ugyanakkor megnövekedett a saját szükségletekre leszállított áru mennyisége is (%-arány az össztermelésben):

Saját szükségletek kielégítésére évenként	1970	1972	1974	1976	1978
	58,5	58,2	60,5	65,2	69,2

Adatforrás: Robni tokovi između SAPV i republika. TSI 81/88. számú közlönye.

- ²⁰ A kőolaj átlagára 1970-ben 16,5 \$/t; 1975-ben 88,3 \$/t, míg 1980-ban 295 \$/t. (Adatforrás: Die Europäische Gemeinschaft und die Energiefrage. Brüsszel, 1978., valamint az újvidéki Naftagas adatai.)
- ²¹ Szerzői kollektíva: Zaključivanje ugovora sa inostranim partnerom. (A. Mora: Elementi strategije razvoja ekonomskih odnosa sa inostranstvom.) Társadalom- és Jogtudományi Intézet kiadása. Újvidék, 1979. 3—8. oldal

- ²² Zakon o dugoročnoj proizvodnji kooperaciji, poslovno-tehničkoj saradnji i pribavljanju i ustupanju materijalnog prava na tehnologiju između domaćih OOUR-a i stranih lica (Sl. list SFRJ 78/40. szám.)
- ²³ A Külgazdasági Kapcsolatok Tartományi Titkárságának tájékoztatója szerint. 81/336—30. szám, 1981 áprilisa.
- ²⁴ Év végi helyzet (1979-ben): Német SZK — 40 szerződés, USA — 15, Franciaország — 10, Olaszország — 7 szerződés. (A PSEOI anyaga.)
- ²⁵ Részletesbben lásd az Euromoney c. folyóirat 1979. évi szeptemberi számát. 31. oldal
- ²⁶ Összesen 13 szerződés, a külföldi üzletfél átlag 30,6%-ot befektetésével. (A PSEOI anyaga.)
- ²⁷ V. Šolaja: O nekim dilemama razvoja proizvodne funkcije jugoslovenske metalne industrije. IPM '76. Újvidék, 1976. 23. oldal.

Rezime

Neki aspekti privrednog i industrijskog razvoja Vojvodine

Autor obrađuje privredni i industrijski razvoj Vojvodine, počev od predratnog stanja, konstatujući da se nova Jugoslavija u početku našla u zaostalosti privrede, u odnosu na zapadnu Evropu, za oko dva stoljeća. U okviru toga, Vojvodina je bila među najrazvijenim delovima, iako sa izrazito prenaplašenim agrarnim karakterom i sa učešćem poljoprivrednika, u ukupnom aktivnom stanovništvu sa 76,3%. Posle oslobođenja, dolazi usled toga, u odnosu na druge razvijene oblasti, do relativnog opadanja učešća Vojvodine, koje je zadržano sve do danas. Autor prikazuje ovu pojavu sa podacima o razvoju za period 1952—1972 godine.

Prikazuju se planirani osnovni ciljevi i zadaci prema društvenim petogodišnjim planovima od 1966 do 1985 godine. Pri tome autor ukazuje na veoma značajnu problematiku strukture i zadataka, ali i na veoma veliki značaj regionalnog razvoja i njegovog učešća u pomenutim ciljevima i zadacima. Posebno se podvlači značaj strukture investicija, prema privrednim oblastima, sa osobitim naglaskom na zadatak industrijalizacije i na ulaganja u prioritetne delatnosti. Pri tome je prikazano vrlo zanimljivo upoređenje sa međunarodnom strukturom, u pogledu učešća investicija u energetiku, hemiju i metalnu industriju, u ukupnim industrijskim investicijama.

Autor ukazuje na veoma veliki značaj industrijalizacije za celoviti razvoj, ali i na neke nepovoljne pokazatelje. Tako na primer industrija u 1979 godini učestvuje sa 55,4% u društvenom bruto proizvodu, ali u dohotku samo sa 37,6%, a u aktivnim osnovnim sredstvima društvenog sektora sa 46,3%. Uprkos tome, industrija je i pored velikog učešća poljoprivrede, delatnost, koja udara pečat na čitav razvitak.

U analizi efikasnosti društvene reprodukcije, ukazuje se na relativno visoko — u odnosu na SFRJ — učešće produktivnosti u porastu društvenog proizvoda. U vezi sa ovom analizom, autor skreće pažnju na nedostatak zajedničke opšte definicije pojma produktivnosti. U pogledu problema efikasnosti reprodukcije, daju se vrlo zanimljivi grafikoni. Posebno se skreće pažnja na problem energetske efikasnosti i na učešće industrije u ukupnoj energetskej potrošnji.

Posebno se autor bavi efikasnošću investicija i ukazuje na kretanje bruto investicija i društvenog proizvoda u SFRJ i u Vojvodini. Efikasnost investicija prema podacima tabele i dijagrama o njihovom kretanju u tom periodu, opkazuju sledeću sliku:

	Jugoslavija	Vojvodina
društveni proizvod	248,2	233,6
investicije	309,8	441,2

Isto tako se ukazuje na učešće investicija u društvenom proizvodu, kao i na činjenicu da relativno dugo trajanje radova na investicionim objektima negativno utiče na rentabilnost investicija.

Problematika izvoza i uvoza, kao i učešća pojedinih delatnosti, u odnosima sa inostranstvom je daljnja problematika, koja autor razrađuje. Posebno se obrađuje pojam dugoročnih kooperacija i razmene tehnologije, te korišćenje dugoročnih licenci.

Na kraju se u ovom članku prikazuje stav autora u pogledu selektivnosti i efektivnosti razvoja sa osobitim naglaskom na odabrane prioritetne grane, prema dosadašnjim srednjoročnim planovima Vojvodine.

Resumee

Einige Gesichtspunkte der wirtschaftlichen und industriellen Entwicklung von Vojvodina

Der Verfasser bearbeitet die wirtschaftliche und industrielle Entwicklung von Vojvodina, abgehend von dem Vorkriegszustand in dem er bestätigt, dass die Entwicklungsstufe des neuen Jugoslawien etwa zwei Jahrhunderte hinter der westlichen Europa gewesen ist. In diesem Rahmen gehörte Vojvodina zu den entwickeltesten Landteilen, obwohl mit ausgesprochenem Agrarcharakter und mit 76,3% aller aktiver Bewohner in der Landwirtschaft betätigt. Nach der Befreiung ist daher — gegenüber der anderen entwickelten Landteilen — zu relativen langsameren Entwicklung gekommen, die bis jetzt nicht überwunden ist. Der Verfasser beweist die Tatsache mit statistischen Daten der Entwicklung, in der Period 1952—1972.

Es werden die grundlegenden Ziele und Aufgaben, laut den Fünfjahresplänen von 1966 und bis zum Jahre 1985 dargestellt. In dieser Hinsicht, weist der Verfasser auf die Wichtigkeit der Struktur dieser Aufgaben hin, sowie nicht weniger auch auf die Wichtigkeit der regionalen Entwicklung und auf die Beschäftigung dieser Pläne mit den genannten Problemen. Die Struktur der Investitionen, in Hinsicht dieser Struktur der Aufgaben wird besonders unterstrichen und dabei auch die Beteiligung der prioritätlichen Tätigkeiten vorwiegend untersucht. Es liegt eine sehr interessante internationale Vergleichung bei, in Hinsicht der Beteiligung der Energetik, der Chemie und der Metallurgie in den industriellen Investitionen.

Der Verfasser unterstreicht die sehr wichtige Bedeutung der Industrialisierung, verweist aber auf etliche ungünstige Kennziffer. So zum Beispiel, ist die

Industrie im Jahre 1979 mit 55,4% in dem nationalen Bruttoprodukt beteiligt, in dem Nationaleinkommen jedoch nur mit 37,6% und in den aktiven Grundarbeitsmitteln mit 46,3%. Abgesehen davon ist die Industrie — entgegen der grossen Beteiligung der Landwirtschaft — die wirtschaftliche Betätigung, die bei der ganzen Entwicklung grundlegend ist.

In der Analyse der gesellschaftlichen Reproduktion, wird auf die — in Hinsicht auf die anderen Gebiete des Landes — relativ hohe Beteiligung der Produktivität in der Erzeugung des Nationalproduktes, hingewiesen. In dieser Analyse, weist der Verfasser auf die noch nicht bestehende gemeinsame Definition des Begriffes der Produktivität hin. In Hinsicht der Effektivität der Reproduktion, werden sehr interessante Diagramme vorgelegt und es wird besonders auf die Effektivität der Energie, sowie auch auf die Beteiligung in dem Energieverbrauch, hingewiesen.

Der Verfasser befasst sich insbesondere mit der Effektivität der Investitionen und weist auf die Entwicklung, der Investitionen und des Nationalprodukts in der Vojvodina, hin. Die Effektivität der Investitionen ist ausgedrückt im Prozent des Wachstums und ist laut den Daten und der Diagramme die folgende:

	Jugoslawien	Vojvodina
Nationalprodukt	248,2	233,6
Investitionen	309,8	441,2

Es wird die Beteiligung der Investitionen im Nationalprodukt vorgelegt und auf das zulange Dauern der Investitionen hingewiesen, da das auf die Rentabilität der Investitionen ungünstig wirkt.

Die Problematik des Aus- und Einfuhrs, sowie die Beteiligungen einiger Branchen im Ausfuhr, wird gezeigt. Das Problem der langfristigen Kooperationen mit dem Ausland und des Austausches der Technologie, wird bearbeitet.

Am Ende, wird in diesem Artikel, die Nötigkeit der selektiven und effektiven Entwicklung und die Wichtigkeit der Entwicklung der Prioritätenbranchen in der Vojvodina, vorgetragen.